

«TK MEGANOM»

ISSN 2520-7474

PARADIGM OF KNOWLEDGE

Multidisciplinary
Scientific Journal

№ 1 (33)

Muscat 2019

ISSN 2520-7474

DOI 10.26886/Paradigm.2520-7474.1(33)2019

**SCIENTIFIC JOURNAL
PARADIGM OF KNOWLEDGE**

**No. 1(33), 2019
February, 25**

FOUNDER: CENTER FOR
INTERNATIONAL COOPERATION
TK MEGANOM, LLC

WAS FOUNDED IN 2014

IT IS ISSUED SIX TIMES A YEAR

<http://naukajournal.org/index.php/Paradigm/>

Edition address: PO Box 2910

Ruwi, PC 112 Sultanate of Oman

Edition e-mail: paradred@gmail.com

Phone: +96894767267

© Center for international scientific
cooperation TK Meganom, LLC

Reprint of materials without the written permission of edition forbidden

Editorial Board:

The Editor-in-chief Valery Kornienko, Doctor of Political Science, Professor

Economical Sciences

- G. Bashnyanin, Doctor of Economical Sciences, Professor, Head of the Department of Economics, Lviv Commercial Academy;
- Y. Barsky Doctor of Economical Sciences, Professor, Lutsk National Technical University;
- N. Shvets, Doctor of Economical Sciences, Professor, Director of Institute of Banking Technologies and Business "University of Banking";
- A. Shevchuk, Doctor of Economical Sciences, Professor, Novovolynsk Research-Education Institute of Economics and Management Ternopil National Economic University;
- N. Vdovenko, Doctor of Economical Sciences, Associate Professor, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine;
- T. Zahorna, Doctor of Economical Sciences, Professor, Makiyivka Economic and Humanitarian Institute;
- V. Hrapkina, Doctor of Economical Sciences, Associate Professor, Makiyivka Economic and Humanitarian Institute;

Historical Sciences

- V. Orehovsky, Doctor of Historical Sciences, Professor, Chernivtsi Institute of Trade and Economics, Kyiv National University of Trade and Economics;

- M. Yuriy, Doctor of Historical Sciences, Professor, Chernivtsi Institute of Trade and Economics, Kyiv National University of Trade and Economics;
- O. Bezarov, Doctor of Historical Sciences, Chernivtsi Institute of Trade and Economics, Kyiv National University of Trade and Economics;
- L. Tsyganenko, Doctor of Historical Sciences, Professor, Izmail State Humanitarian University
- I. Roebuck, Doctor of Historical Sciences, Professor, Kharkiv National Medical University;
- K. Nikitenko, Doctor of Historical Sciences, Lviv National Academy of Arts;
- I. Datskiv, Doctor of Historical Sciences, Professor, Ternopil National Economic University;
- N. Cotsur, Doctor of Historical Sciences, Professor, Gregory Skovoroda Pereyaslav-Khmelnytsky State Pedagogical University;

Philosophical sciences

- Alatoom Mohammad Fayiz Ahmad, Doctor of Philosophy;
- M. Chikarkova, Doctor of Philosophy, Professor, Yu. Fedkovych Chernivtsi National University;
- O. Andriyenko, Doctor of Philosophy, Professor, Donetsk National University;
- P. Dulyan, Doctor of Philosophy, Mikolaiv National University;

Political Sciences

- V. Kornienko, Doctor of Political Sciences, Professor, Academician of the Ukrainian Academy of Political Science, Vinnytsia National Technical University, President of the Association "Analitikum"
- O. Tkach, Doctor of Political Sciences, Professor, Taras Shevchenko National University of Kyiv;
- S. Denysyuk, Doctor of Political Sciences, Associate Professor, Vinnytsia National Technical University;

Pedagogical Sciences

- Y. Belmaz, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Kharkiv Humanitarian Pedagogical Academy; Academy;
- K. Vlasenko, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Donbass State Engineering Academy;
- R. Prima, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Lesya Ukrainka Eastern European National University;
- V. Kozhevnikov, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Makiyivka Economic and Humanitarian Institute;
- O. Tarnopolskyi, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Doctor of Pedagogical Sciences, Alfred Nobel University, Dnipropetrovsk;
- I. Poluboiaryna, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Kharkiv National Kotlyarevsky University of Arts;

Psychological Sciences

- I. Volzhentseva, Doctor of Psychological Sciences, Professor, Gregory Skovoroda Pereyaslav-Khmelnytsky State Pedagogical University;
- S. Simonenko, Doctor of Psychological Sciences, Professor, K. D. Ushynsky South Ukrainian National Pedagogical University;
- Murat Eliozy, Associate Professor, Ondokuz Mayis University, Yasar Dogu Faculty Of Sport Sciences, Samsun, Turkey;

Medical Sciences

- M. Lebedyuk, Doctor of Medical Sciences, Professor, Head of the Department of Dermatology and Venereology, Odessa National Medical University;

- V. Bocharov, Doctor of Medical Sciences, Medical center "ORTO DENT", Odessa, Ukraine;
- V. Bocharova, PhD in Medical Sciences, Odessa National Medical University;
- L. Kuts, Doctor of Medical Sciences, Associate Professor, Head of the course of dermatovenerology, clinical immunology, allergology, Medical Institute of the Sumy State University;
- L. Zubkova, Doctor of Medical Sciences, Medical center "ORTO DENT", Odessa, Ukraine;
- V. Gladchuk, Doctor of Medical Sciences, «Hladchuk Medical Aesthetic Center», Kiev, Ukraine;
- K. Kolyadenko, Doctor of Medical Sciences, Associate Professor, O. O. Bogomolets National medical University, Kiev, Ukraine;
- G. Peklina, Doctor of Medical Sciences, Professor, Odessa Medical Institute International Humanitarian University;

Technical Sciences

- W. Wójcik, Doctor of Technical Sciences, Professor, Lublin University of Technology;
- V. Baranowski, Doctor of Technical Sciences, Professor, Ternopil National Technical University;
- V. Gogo, Doctor of Technical Sciences, Professor, Donetsk National Technical University;
- Alatoon Mohammad Fayiz Ahmad, PHD in Engineering Sciences,

Juridical sciences

- I. Krinitsky, Doctor of Law, Professor, Research Laboratory number 1, Research Institute of Finance;
- A. Gumin, Doctor of Law, Professor, Training and Research Institute of Law and Psychology, National University "Lviv Polytechnic"

Art

- P. Crul, Doctor of Art, Professor, V. Stefanik Prikarpatyky University;
- O. Sizova, Doctor of Art, Professor, P. Tchaikovsky South Ural State Institute of Arts;
- Doctor of Art, Professor, Katerina Stanislavska, National Academy of Leaders Culture and Arts;
- N. Prokopova Doctor of Cultural Studies, Associate Professor, Dean of the Faculty of Directing and Actor Art, Kemerovo State Institute of Culture;
- R. Kvaratskhelia Doctor of Art, Caucasus International University;
- A. Puchkov, Doctor of Art, Professor, Boris Grnchenko Kyiv University;
- E. Kushch, PhD in Art, National Academy of Leaders Culture and Arts;
- O. Badalov, PhD in Art, Chernigov Institute of Arts and Cultural Management of the National Academy of Culture and Arts;

Geographical Sciences

- L. Ilyin, Doctor of Geographical Sciences, Professor, Head of the Department of Tourism and Hospitality Lesya Ukrainka East-European National University;

Ulrichsweb™ Global Serials Directory

DOI (Digital object identifier)

Publishing house is a member of CrossRef

Indexing:

CORE

WORLDCAT

BIELEFELD ACADEMIC SEARCH
ENGINE

RESEARCHBIB

CITEFACTOR

GOOGLE SCHOLAR

I. TECHNICAL SCIENCES

DOI 10.26886/2520-7474.1(33)2019.1

UDC 69.059.7:65.011:666.973.6

"CSTC T-PPR": USING CONSTRUCTION–HEAT-INSULATING AN AUTOCLAVE FOAM-CONCRETE

I. Posternak, PhD of Technical Sciences, Associate Professor

Odessa state academy of building and architecture, Ukraine, Odessa

S. Posternak, PhD of Technical Sciences, Associate Professor

Private company "Composite", Ukraine, Odessa

It is offered to create in the city of Odessa "the Corporate scientific and technical complex town-planning power reconstruction "CSTC T-PPR", as innovative organizational structure which uses in practice the saved up scientific and technical potential for reconstruction of buildings of historical building of Odessa under standards power efficiency. It was experimentally substantiated that the strength and carrying capacity of wall elements from construction–heat-insulating an autoclave foam-concrete depend on the amount of filler and its dispersion, and vary within fairly wide limits, which allows using this material as an effective material for external walls.

Key words: a corporate scientific and technical complex, town-planning power reconstruction, external walls, construction–heat-insulating an autoclave foam-concrete, buildings of historical building.

Introduction. Under the forecast of analysts, the governments many leading countries soon will actively start creation state-private partnership for working out, testing and introduction innovative technologies to maximize benefit which their economy will receive from the fourth

industrial revolution. This strategy, however, will demand global, and not just national, decisions. For creation new industrial systems it will be necessary to introduce not easier technologies new type, but also standards, norms and rules which should not have technical, geographical and political restrictions. Just as the leading countries now co-ordinate quotas on issue hotbed gases, they should agree together about compatibility the industrial equipment, about free data exchange and elimination other potential obstacles in a progress way. When the states-leaders will create a sheaf for joint development manufactures new type, in the others it is necessary - to try to put two ways in this sheaf or to reorient the economy on agriculture, sphere of services and those areas of the industry which can keep competitiveness without transition to revolutionary technologies. However, in due course such areas will become ever less. «For the countries crucial to raise the readiness for manufacture the future and to develop unique possibilities which will make their attractive directions in global industrial-marketing chains. If the countries cannot quickly enter a sheaf with leaders they can quickly appear are superseded», – believes WEF.

World practice shows, that increase power efficiency is reached mostly at the expense of organizational changes in a guidance system power economy the enterprises or cities. Having introduced system power management it is possible to reach without the big financial losses considerable energy conservation in 3 ... 5 % for 1 ... 2 years. Power management includes a set of the actions aimed at economy power resources: monitoring power consumption, working out power budgets, the analysis existing indicators as bases drawing up new budgets, working out a power policy, mapping out new power savings actions etc. Power efficiency building - property of a building, its structural components and plumbing system to provide during expected life cycle this building

household requirements the person and optimum microclimatic conditions for its stay in premises such building at is standard-admissible (optimum) expenses power resources for heating, illumination, fanning, an air conditioning, heating of water taking into account a climatic conditions [1].

The review of last sources of researches and publications. Value of a historical architecturally-town-planning heritage is defined by following positions: architectural and town-planning achievements of last epoch are one of the major components of a historical and cultural heritage; history and culture monuments, the historical architecturally-spatial environment enriches shape of modern cities; presence of the developed ensembles causes aspiration to harmony with surrounding context.

According to varying social and economic conditions of a life in a city organism naturally die off old fabrics and are born new, therefore updating of cities occurs consistently, by replacement of an out-of-date supply available and gradual transformation by this basis planned structures in whole or its separate elements. The purpose of reconstruction and restoration of an architecturally-town-planning heritage is preservation of composite and aesthetic features of the historical city environment. Town-planning reconstruction is a purposeful activity on change before the generated town-planning structure, caused by requirements of development and perfection. The concept reconstruction of cities has double sense. On the first, it reflects development of the occupied places, improvement of their spatial organisation, proceeding long time. On the second, it is material result, a building condition at present. Only having understood these parties of reconstruction in their interrelation, it is possible to approach correctly to an estimation of problems and to establish methods of a reorganization of cities. Reconstruction – the continuous process which is passing in each city differently depending on the previous growth and modern requirements. It predetermines value of a

city as historical phenomenon in which various epoch intertwine. And in a modern city organism its components continuously change [1...4].

Allocation unresolved before parts of the general problem. In town-planning is shown the tendency to integration, both in sphere of production of goods, and in management sphere; the expanded reproduction demands the further increase of level a division of labor, concentration and specialization of building manufacture, an intensification of an exchange of results is industrial-economic activities.

Problem statement in a general view. As one of perspective forms of integration various complexes act in town-planning structure; in the course of formation of plans of social and economic development of large cities even more often there is a situation when for increase of efficiency used financial, material and a manpower concentration of efforts, but also new progressive forms of the organisation of building manufacture – corporate, scientific and technical is necessary not simply, power efficiency.

Research objective. To offer the organizational structure using in practice the saved up scientific and technical potential for reconstruction of buildings of historical building of Odessa 1820...1920 years under standards power efficiency and execute research the strength and carrying capacity of wall elements from construction–heat-insulating an autoclave foam-concrete

The basic material and results of researches. In town-planning is shown the tendency to integration, both in sphere of production of goods, and in management sphere; the expanded reproduction demands the further increase of level a division of labor, concentration and specialization of building manufacture, an intensification of an exchange of results is industrial-economic activities. As one of perspective forms of integration various complexes act in town-planning structure; in the course of formation of plans of social and economic development of large cities

even more often there is a situation when for increase of efficiency used financial, material and a manpower concentration of efforts, but also new progressive forms of the organization of building manufacture – corporate, scientific and technical is necessary not simply, power efficiency [1...4].

In Odessa isolated building contract organizations (constantly varying), performing works at low scientific and technical level, without the general vision of a specific problem of reconstruction of historical building of a city are engaged in reconstruction of historical building of a city.

Tendencies of economy a modern information society are that, which the science becomes motive power innovative development of a society. For hi-tech, high technology, technically difficult goods and services the competitive potential is very important, as the enterprise, not capable to create the competitive goods in the future and services, it can appear in general the bankrupt. In the present it in the market can have competitive goods, but it a fruit of last works. The concept covers «a town-planning heritage» both separate buildings, and large quarters, zones of the historical centers and a city as a whole. «The city is the integral of human activity materialized in architecture...». Such capacious definition to a difficult city organism was given by architect A.K. Byrov. A new city – the instant phenomenon. Time having arisen, it becomes a historical category in the course of the development and is object of modern consideration. Value of a historical architecturally-town-planning heritage is defined by following positions: architectural and town-planning achievements of last epoch are one of the major components of a historical and cultural heritage; history and culture monuments, the historical architecturally-spatial environment enriches shape of modern cities; presence of the developed ensembles causes aspiration to harmony with surrounding context.

According to varying social and economic conditions of a life in a city organism naturally die off old fabrics and are born new, therefore updating of cities occurs consistently, by replacement of an out-of-date supply available and gradual transformation by this basis planned structures in whole or its separate elements. The purpose of reconstruction and restoration of an architecturally-town-planning heritage is preservation of composite and aesthetic features of the historical city environment. Town-planning reconstruction is a purposeful activity on change before the generated town-planning structure, caused by requirements of development and perfection. The concept reconstruction of cities has double sense. On the first, it reflects development of the occupied places, improvement of their spatial organization, proceeding long time. On the second, it is material result, a building condition at present. Only having understood these parties of reconstruction in their interrelation, it is possible to approach correctly to an estimation of problems and to establish methods of a reorganization of cities. Reconstruction - the continuous process which is passing in each city differently depending on the previous growth and modern requirements. It predetermines value of a city as historical phenomenon in which various epoch intertwine. And in a modern city organism its components [1...4] continuously change.

As leading sign expediency application coordination principles of management the generality the economic purposes and the problems, demanding industrial cooperation acts.

From positions methodology management CSTC T-PPR is the economic object the new class which has received the name integration. Its specificity follows from its integrated approach that assumes:

High level coincidence interests of the basic industrial organizations entering in CSTC T-PPR at preservation a branch accessory and its

corresponding inclusiveness in branch systems of planning, financing, logistics and management;

The interrelation of economic activities defining their dependence on achievement both own, and branch purposes, forming the given complex;

Territorially caused social and economic unity, impossible without realization of the coordinated economic policy, free from administrative restrictions.

Such are the most general features, testifying that at the organisation management CSTC T-PPR it is impossible to adapt only an operating economic mechanism, search of new forms and methods is necessary. In effect, the main problem is today a maintenance coordination in activity of the controls concerning various links and levels building branch. Suggest them to unite "under the general roof" more often. But such structures are too bulky, unhandy, and are not always realized in practice, especially in building. It is necessary to organize thus participants CSTC T-PPR that they, realizing own purposes, would reach also the general results - we will tell, with partners in building of those or other building objects or with accessory manufacturers, though and not participating directly in works, but providing them, etc. Such mechanism is a coordination. Integrity CSTC T-PPR is given by not so much spatial organization, how many that end result - a product of manufacture of reconstruction which and is created by builders. Now, when the emphasis becomes on economic control levers, neglect lessons coordination management in relation to primary economic cells are necessary for considering.

Before builders and architects there is an uneasy problem as reconstruction and the adaptation such objects under new functions should be spent taking into account all requirements and specifications on protection of an architectural heritage and to have complex character taking into account prospects development all city, separate quarter and object.

Carrying out reconstruction, it is extremely important to keep aesthetic and architectural qualities historical buildings, especially their facades. Therefore, the big attention it is necessary give reconstruction protecting designs.

For all protecting designs a building as a whole, first of all, it is necessary to develop the concept a thermal protection and to make the comprehensive list actions. It will help to make the decision concerning calculation parameters a thermal protection, a choice the sizes and carrying out separate actions for a thermal protection. For each constructive element there are various variants a thermal protection, and our problem - to choose most practical of them. At decision-making the estimation is made by following criteria: power efficiency and the importance within the limits of all complex actions for reconstruction; practical practicability with reference to an available building and risks of by-effects; improvement thermal characteristics, increase comfort and improvement appearance a building; cost and an estimation as a group received improvement quality.

Development concepts a thermal protection for protecting designs a building is important not less than the list of wishes or exceptions at a choice thermal protection material. It is important, because at use ecologically pure materials the maximum values can be reached only at higher expenses for designing, the big attention to details and as a group to higher cost all works.

The estimation a share flat surfaces various constructive elements protecting designs a building (wall/roof/basement overlapping/window) for buildings various types shows considerable distinctions. Therefore, at estimation variants a thermal protection it is necessary to make both quantitative, and qualitative estimations, in appropriate way placing priorities.

There are such constructive elements buildings for which thermal protection perfection is not unique or at least a reconstruction main objective. Some constructive elements building and without that require improvement, replacement or reconstruction, for example, them the decayed window covers, not tight or even the proceeding roof, the peeled off plaster on a facade concern. In such cases an expense for power reconstruction are inevitable, because suffers not only functionality a building and its suitability for residing, but also building aesthetics, and elimination these lacks any case will demand financial expenses.

Products and constructions made from construction–heat-insulating an autoclave foam-concrete are highly efficient and have several advantages over traditional materials, therefore the study of their strength and, as a result, carrying capacity, is an urgent task [5].

Experimental studies of models wall elements and development types from construction–heat-insulating an autoclave foam-concrete were carried out according to a special plan synthesized in the COMREX system with mixed variables “continuous movement of a three-component diagram along the axis of an independent factor”. As an independent factor, the amount of filler is 5, 10, and 15%, and the three mixing factors are the dispersion of 200, 400, and 600 m²/kg. 33 development types were done - cubes with dimensions of 15x15x15 cm, 66 types of prisms with dimensions of 15x15x60 cm and 22 models of wall elements with dimensions 60x80x14 cm.

The influence and proposed polynomial dependencies (1) ... (4) of the amount of mineral filler and dispersion on the strength characteristics of foam concrete (R , R_b^{28} , R_b^{90} , R_b^{180}) allow to change them within fairly wide limits and thereby more fully use the potential properties of foam concrete, in particular change R up to 270% and R_b up to 266% (Fig. 1).

In this case, the maximum values of strength were obtained at H= 9 ... 14% and the prevailing dispersion of 400 m²/kg.

$$\begin{aligned} \ln (R \times 10^{-1}) = & 3,635w_1 + 0,782w_1w_2 + 0,334w_1x_1 - 0,300x_1^2 \\ & + 4,274w_2 \pm 0w_1w_3 + 0,199w_2x_1 \\ & + 4,164w_3 - 0,119w_2w_3 + 0,054w_3x_1 \end{aligned} \quad (1)$$

$$\begin{aligned} \ln (R_b^{28} \times 10^{-1}) = & 3,526w_1 + 0,755w_1w_2 + 0,340w_1x_1 - 0,295x_1^2 \\ & + 4,160w_2 \pm 0w_1w_3 + 0,201w_2x_1 \\ & + 4,042w_3 \pm 0w_2w_3 + 0,058w_3x_1 \end{aligned} \quad (2)$$

$$\begin{aligned} \ln (R_b^{90} \times 10^{-1}) = & 3,597w_1 + 0,787w_1w_2 + 0,330w_1x_1 - 0,297x_1^2 \\ & + 4,186w_2 - 0,221w_1w_3 + 0,199w_2x_1 \\ & + 4,108w_3 \pm 0w_2w_3 + 0,073w_3x_1 \end{aligned} \quad (3)$$

$$\begin{aligned} \ln (R_b^{180} \times 10^{-1}) = & 3,611w_1 + 0,810w_1w_2 + 0,310w_1x_1 - 0,280x_1^2 \\ & + 4,187w_2 \pm 0w_1w_3 + 0,193w_2x_1 \\ & + 4,103w_3 \pm 0w_2w_3 + 0,061w_3x_1 \end{aligned} \quad (4)$$

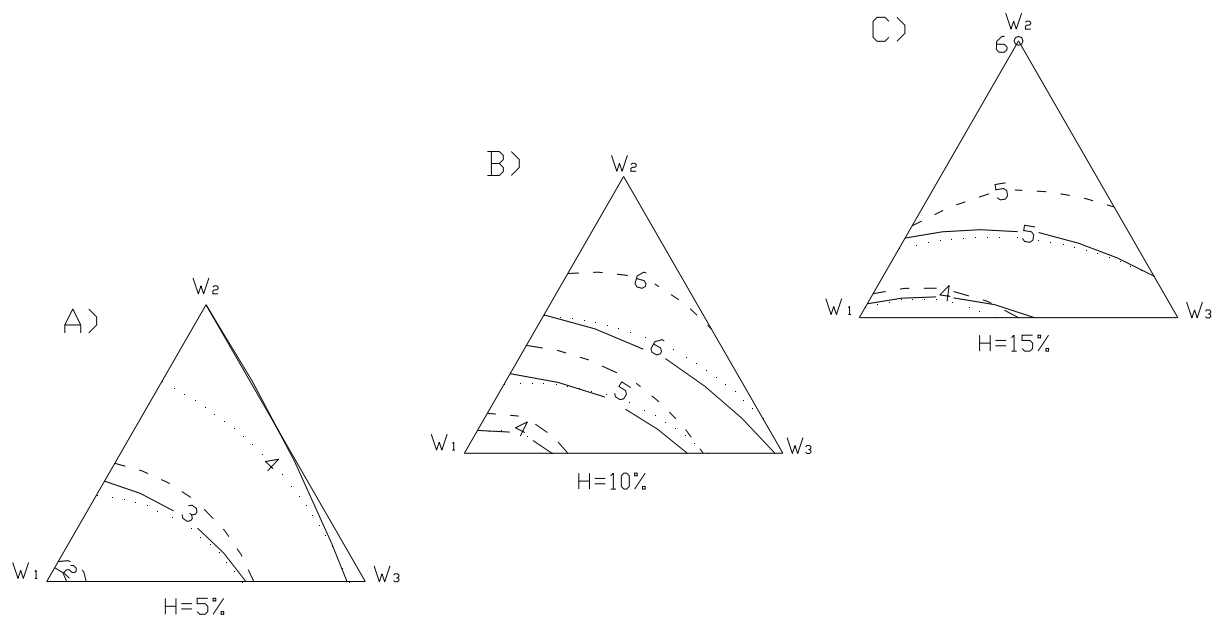

Fig. 1. Three-component diagrams of changes in prism strength (MPa) in time for different amounts of filler.

----- 28day ————— 90day 180day

Conclusions. It is offered to create in the city Odessa "the Corporate scientific and technical complex town-planning power reconstruction "CSTC T-PPR", as the innovative organizational structure using in practice the saved up scientific and technical potential for reconstruction buildings historical building of Odessa 1820...1920 years under standards power efficiency. It was experimentally substantiated that the strength and carrying capacity of wall elements from construction–heat-insulating an autoclave foam-concrete depend on the amount of filler and its dispersion, and vary within fairly wide limits, which allows using this material as an effective material for external walls.

References:

1. Posternak I. M., Posternak S. A. (2016). *Corporate scientific and technical complex town-planning power reconstruction "CSTC T-PPR" Odessa. The development of international competitiveness: state, region, enterprise: materials of the International scientific conference. Lisbon, Portugal: Baltija publishing. Part II. Volume 1. Business economics and corporate management: innovation problem. pp. 6–8.*
2. Posternak, I. M., & Posternak, S. O. (2016). *Korporativnij naukovotekhnichnij kompleks mistobudivnoï energorekonstrukcii KNTK MERek: vitoki [Corporate scientific and technical complex town-planning power reconstruction CSTC T-PPR: sources]. In Scientific horizons – 2016 (Vol. 1, pp. 26–29). Sheffield: Science and education LTD (in Ukrainian).*
3. Posternak I. M., Posternak S. A. *Die kalenderplanung bei der organisation des baues des komplexes städtebaulich energetisch-rekonstruktion. Economy and society: a modern foundation for human development: materials of the II International scientific conference, Germany, Leipzig, June 23th, 2017; Leipzig university: Faculty of*

economics and management science. Baltija publishing, 2017. Part II. P. 44–47.

4. I. Posternak, S. Posternak. (2018) *"CSTC T-PPR": architectural and historical development of Odessa in XIX ... the beginning of the XX-th centuries*. Innovative solutions in modern science (II. Technical Sciences), № 1(20), Dubai, United Arab Emirates: Center for international scientific cooperation TK Meganom LLC, P. 33–44. DOI 10.26886/2414-634X.1(20)2018.3.

5. Posternak I. M., Posternak S. O. *Ekolohichna kharakterystyka enerhozberezhnykh tekhnolohii dlia poselen na silskykh terytoriiakh. Stanovlennia mekhanizmu publichnoho upravlinnia rozvytkom silskykh terytorii yak priorytet derzhavnoi polityky detsentralizatsii: materialy Mizhnarodnoi nauk.-prakt. konferentsii*, m. Zhytomyr, 4 hrudnia 2018 r.; Zhytomyrskyi nats. ahroekolohichniy un-t. Zhytomyr: ZhNAEU, 2018. S. 224–227 (in Ukrainian).

II. LAW AND HISTORICAL SCIENCES

DOI 10.26886/2520-7474.1(33)2019.2

UDC: 342.7: 347.9

THE IMPORTANCE OF HUMAN RIGHTS FOR DEMOCRACY AND THEIR JUDICIARY PROTECTION

K. S. Muzychuk, PhD of Law Sciences

Lesia Ukrainka Eastern European National University, Ukraine, Lutsk

The topical issues of the importance of information rights and freedoms for the construction of a democratic society are considered. On the basis of the constitutions of the countries of the European Union, the

legal essence of information rights and freedoms of the person is revealed; the place of information rights in the general classification of human rights is determined; highlighted the functions through which information rights and human freedoms affect the construction of democratic societies; It has been proved that judicial proceedings in the area of defending the information rights and freedoms of national courts of the countries of the European Union and countries that have embarked on the path to democracy have to be made taking into account that these rights and freedoms are the basis of democracy.

Key words: information rights and human freedoms; democracy; judicial protection; place of information rights in the general classification of human rights; the importance of information rights and freedoms in a democratic society.

кандидат юридичних наук, Музичук К. С. Значення інформаційних прав і свобод людини для демократії та особливості їх судового захисту/ Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, Україна, Луцьк

Розглянуті актуальні питання значення інформаційних прав і свобод людини для побудови демократичного суспільства. На основі конституцій країн Європейського Союзу розкрито правову сутність інформаційних прав і свобод людини; визначено місце інформаційних прав в загальній класифікації прав людини; виділено функції, завдяки яким інформаційні права і свободи людини впливають на побудову демократичних суспільств; доведено, що судочинство в питаннях відстоювання інформаційних прав і свобод людини національних судів країн Європейського Союзу та країн, які стали на шлях демократії, має здійснюватись із врахуванням того, що згадані права і свободи лежать в основі демократії.

Ключові слова: інформаційні права і свободи людини; демократія; судовий захист; місце інформаційних прав у загальній класифікації прав людини; значення інформаційних прав і свобод людини в демократичному суспільстві.

Постановка проблеми. Прийнята 10-12 грудня 2003 року в Женеві Декларація принципів побудови інформаційного суспільства вбачає значення інформації для людства в «...загальному прагненні та рішучості побудувати орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і спрямоване на розвиток інформаційне суспільство ... щоб дати окремим особам, общинам та народам можливість у повній мірі реалізувати свій потенціал, сприяючи своєму стійкому розвитку та підвищуючи якість свого життя на основі цілей та принципів Статуту ООН (995_010) та дотримуючись у повному об'ємі та підтримуючи Загальну декларацію прав людини (995_015)» [1] (Тут і надалі курсивом виділятимемо положення фундаментальних документів, вплив яких на становлення демократії є неоцінений; рекомендації комісій, які стоять на сторожі демократії в Європейському Союзі (далі – ЄС, Спільнота); конституційні положення країн демократії).

Природно, що жителі різних держав світу, в тому числі, українці, прагнули жити саме в суспільстві, у якому їх права і свободи були б захищені судами.

Суттєві здобутки країн ЄС в становленні демократії викликали прагнення багатьох країн Європи вступити до цієї Спільноти. Перед країнами-претендентами на вступ ЄС поставив вимогу відповідати копенгагенським критеріям, схваленим на засіданні Європейської Ради у Копенгагені (червень, 1993 р.). Серед критеріїв: 1) «стабільність інститутів, що гарантують демократію,

верховенство права, повагу до прав людини і захист національних меншин»; 2) країни-претенденти «повинні не лише закріпити принципи демократії і верховенства права у своїх конституціях, але й гарантувати демократичні свободи, включаючи політичний плюралізм, свободу слова і свободу совісті. Вони встановлюють демократичні інститути та незалежні органи правосуддя, органи конституційної юрисдикції; 3) забезпечити стан захищеності конституційних прав і свобод, зокрема свободи слова в процесі діяльності політичних партій, неурядових організацій та ЗМІ [2]. На основі перерахованих критеріїв Європейська Комісія стверджує, чи в країнах-претендентах демократія має реальний характер. Суттєва роль у становленні демократії відводиться спроможності національних судів захистити фундаментальні права і свободи. Робота судів країн ЄС ґрунтується на демократичних основах.

Серед прав і основоположних свобод було обрано інформаційні, яких у найбільшій мірі потребує становлення демократії і які є найбільш вразливими.

Інформаційні права і свободи людини відносяться до фундаментальних (основоположних). Публікації, в яких висвітлюється зв'язок інформаційних прав і свобод людини із становленням демократії, носять епізодичний характер, торкаються лише окремих країн ЄС, і не акцентують увагу на комплексному дослідженні значення згаданих прав і свобод з демократією, спираючись на конституції усіх країн ЄС, що і обумовлює актуальність піднятої проблеми.

Формулювання мети статті та завдань. Метою статті є встановити значення інформаційних прав і свобод людини для демократії та виявити особливості їх судового захисту. Для досягнення сформульованої мети ставились завдання: розкрити

правову суть згаданих прав, визначити їх місце в загальній класифікації прав людини, показати значення для демократії та особливості відстоювання у суді. Поставлені завдання вирішувались на основі дослідження конституцій усіх держав Європейського Союзу.

Виклад основного матеріалу. У результаті проведених пошуків з'ясовано, що інформаційні права притаманні лише людині, адже вони породжуються людською гідністю. Сказане підтверджує Конституція Польщі: *«Природна і невідчужувана гідність людини є джерелом свобод і прав людини та громадянина. Вона непорушна, а її повага і охорона є обов'язком публічних влад»* [3, ст.30]. Інше підтвердження пропонує Конституція Бельгії: *«Життя кожного, достойне гідності, можливе з врахуванням економічних, соціальних і культурних прав»* [4, ст.23]. Зауважимо, що інформаційні права входять і до економічних, і до соціальних, і до культурних прав.

Інформаційні права входять і до політичних прав, суттєво впливаючи на якість життя демократичної країни. Підтвердженням може слугувати норма Конституції Люксембургу: *«(1) Якість люксембуржця набувається, зберігається та втрачається відповідно до норм, встановлених громадянським законодавством.*

(2) Чинна Конституція та інші закони, які стосуються політичних прав, визначають необхідні умови, крім цієї якості, для здійснення цих прав» [5, ст.9].

Інформаційні права і свободи особи в країнах ЄС належать до основних. Зокрема, у Конституції Мальти: *«Оскільки на Мальті кожному належать основні права і свободи, тобто право, ... підпорядковане його обов'язку дотримуватися прав і свобод інших осіб і всезагальних інтересів на будь-яке і на всі з наступних прав, а саме:*

(в) на свободу совісті, слова, мирних зібрань та об'єднань; і

(с) на повагу до приватного і сімейного життя» [6,ст.32].

Дослідженням встановлено, що в країнах ЄС та США значення інформаційних прав і свобод людини для демократії має спільне підґрунтя.

Спільним у країнах демократії є:

1) інформаційні права і свободи людини забезпечують контролюючу функцію народу над діяльністю держави. Значне число позовів громадян до вітчизняних судів, до ЄСПЛ, вказує на те, що в Україні згадана функція реалізується недостатньо. Про те, що в країнах демократії згадані права і свободи забезпечують контролюючу функцію народу над державою підтверджує португальська конституційна норма: *«Усі громадяни мають право на отримання об'єктивних відомостей про дії держави і публічних закладів, а також на отримання інформації від Уряду чи інших органів влади про управління громадськими справами» [7,ст.48, п.2].* Підзвітність держави перед народом Франції забезпечує така норма Основного закону: *«Суспільство має право вимагати звіту в кожній посадовій особі за довірену йому частку управління. ...нехтування прав людини і неповага до них є єдиними причинами суспільних бід і вад Уряду...» [8, ст.15];*

2) завдяки інформаційним правам і свободам людини забезпечується участь кожного в управлінні країною: *«Усі громадяни мають право, особисто або через своїх представників, переконатися в необхідності суспільного оподаткування, вільно давати згоду на нього, слідкувати за його витратами та визначати його розмір, підґрунтя, порядок та тривалість стягування» [8, ст.94];*

3) міжнародні договори та акти міжнародних організацій не дають можливості вийти за рамки демократії (в питаннях інформаційних

прав людини аналогічно – підкреслення автора). Так, Конституція Нідерландів декларує: *«Діючі положення законів не застосовуються, якщо їх застосування суперечить загально нормативним положенням міжнародних договорів і актів міжнародних організацій»* [9, ст.94];

4) будь-які дії влади, особливо законодавчої, за допомогою інформаційних прав і свобод спрямовуються на врахування інтересів більшої частини населення, що зміцнює демократію: *«Будь-яке рішення, що приймається будь-якими органами, як державними, так і суспільними, має базуватись на врахуванні поглядів та інтересів як більшості, так і її опонентів, перш за все офіційної опозиції, але не тільки її. А це припускає вільну участь в обговоренні всіх питань максимально широкого кола зацікавлених осіб, а також постійний пошук допустимого компромісу. ... це сприяє виданню законів, які враховують інтереси більшої частини населення»* [10, с.498];

5) обмеження на інформацію можливе тільки для суспільного блага: *«Будь-яке (значить, і інформаційне – К.М.) обмеження вільного і рівного доступу до підприємницької діяльності, якщо лише воно не слугує цілям суспільного блага, підлягає усуненню державою»* [11, ст.74];

6) інформаційні права і свободи є основою суспільного блага (демократії – К.М.). У Конституції Ірландії цей факт задекларовано нормою: *«Держава гарантує свободу здійснення наступних прав за умови дотримання суспільного порядку і моралі: і)право громадян вільно виражати свої судження та думки. Створення суспільної думки є питанням самої великої важливості для суспільного блага, тому держава прикладе зусилля для забезпечення таких проявів суспільної думки, як радіо, преса, кіно, зображення їх правомірної*

свободи висловлення, включаючи критику політики Уряду» [12, ст.61^о];

7) завдяки інформаційним правам і свободам усі забезпечуються об'єктивною інформацією, поширюються витвори літератури і мистецтва, сприяючи культурному розвитку країни. Конституція Греції декларує: *«Радіо і телебачення знаходяться під безпосереднім контролем держави; їх діяльність спрямована на об'єктивну і на рівних умовах передачу інформації та відомостей, а також поширення витворів літератури та мистецтва при забезпеченні якісного рівня передач, продиктованого їх соціальною місією та інтересами культурного розвитку країни»* [13, ст.15];

8) ці права породжують багатоманітність демократичних думок, демократичний плюралізм, повагу основних прав і свобод забезпечуючи демократію участі. Доказом сказаному є наступна конституційна норма: *«Португальська Республіка – демократична держава, яка ґрунтується на народному суверенітеті, на багатоманітності демократичних думок і демократичному політичному плюралізмі, на повазі і на гарантіях здійснення основних прав і свобод, на поділі влади та взаємозалежності віток влади, ціллю яких є перетворення демократичних принципів в екологічному, соціальному та культурному житті та поглибленні демократичної участі»* [7, ст.2];

9) окремі інформаційні права є основою демократичного суспільства; серед них – право на свободу слова, яке реалізується різними способами, має мінімальне обмеження і впливає на усі сторони функціонування держави. Конституція Кіпру сказане гарантує нормою: *«1. Кожний має право на свободу слова і на його реалізацію будь-яким чином.*

2. *Таке право охоплює свободу думки, отримання та передачу інформації та ідей, без втручання будь-якої влади незалежно від кордонів»* [14, ст.19];

10) інформаційні права і свободи надають можливість кожному брати участь не тільки в діяльності держави, а й в діяльності органів самоврядування: *«Кожний громадянин Латвії має право передбаченим законом чином брати участь в діяльності держави та органів самоврядування, а також виконувати державну службу»* [15, ст.101];

11) інформаційні права і свободи дають змогу кожному впливати ще й на громадські організації та заклади в сфері публічної адміністрації. У Польщі Основний закон сказане гарантує так: *«Кожний має право звертатися з петиціями, пропозиціями та скаргами, переслідуючи публічний, власний чи інтерес іншої особи, за її згодою, до органів публічної влади, а також до громадських організацій та закладів у зв'язку з виконуваними ними завданнями, які їм доручені в сфері публічної адміністрації»* [3, ст.63];

12) від інформаційних прав і свобод залежить стан та охорона навколишнього середовища: *«Кожний має право на інформацію про стан та охорону навколишнього середовища»* [Там само, ст.74]. Конституція України [16, ст.50] гарантує кожній людині і громадянину ширші екологічні права і свободи. На відміну від польської, українська норма гарантує відшкодування завданої порушенням екологічного права шкоди. Крім інформації про стан довкілля, вітчизняна гарантує право вільного доступу до інформації про якість харчових продуктів і предметів побуту. До того ж, отримана екологічна інформація в Україні вільно поширюється і не підлягає засекреченню. Вільний доступ до екологічної інформації та неможливість її засекречення ставлять екологічні права і свободи в один ряд із основними

(пріоритетними). На відміну від польської норми, українська більш зручна для суду у питаннях захисту екологічних прав і свобод: в цій нормі деталізовані свободи, на причетність яких до екологічних у суді не потрібно проводити доведення.

Із наведеного видно, що інформаційні права і свободи людини входять, окрім соціальних, політичних, економічних і культурних прав, ще й до екологічних. Місце інформаційних прав в загальній класифікації прав людини нами представлено схематично рисунком 1. Враховуючи функції, через які реалізуються інформаційні права і свободи людини в демократичному суспільстві, справедлива блок-схема, подана на рисунку 2.

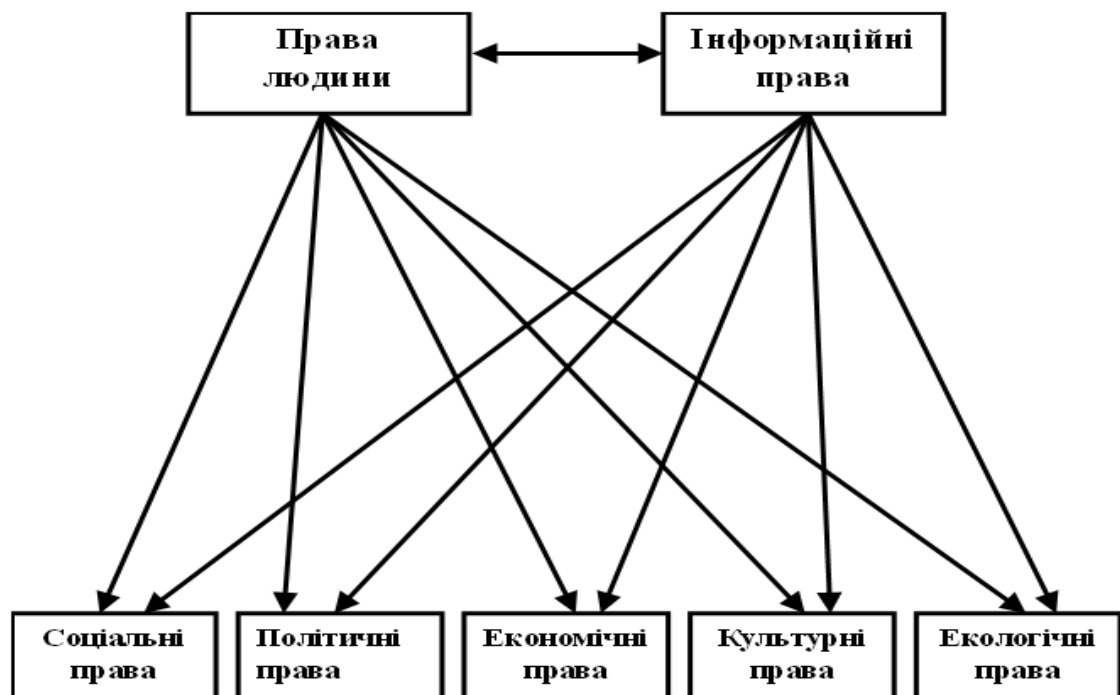

Рис. 1. Місце інформаційних прав в загальній класифікації прав людини

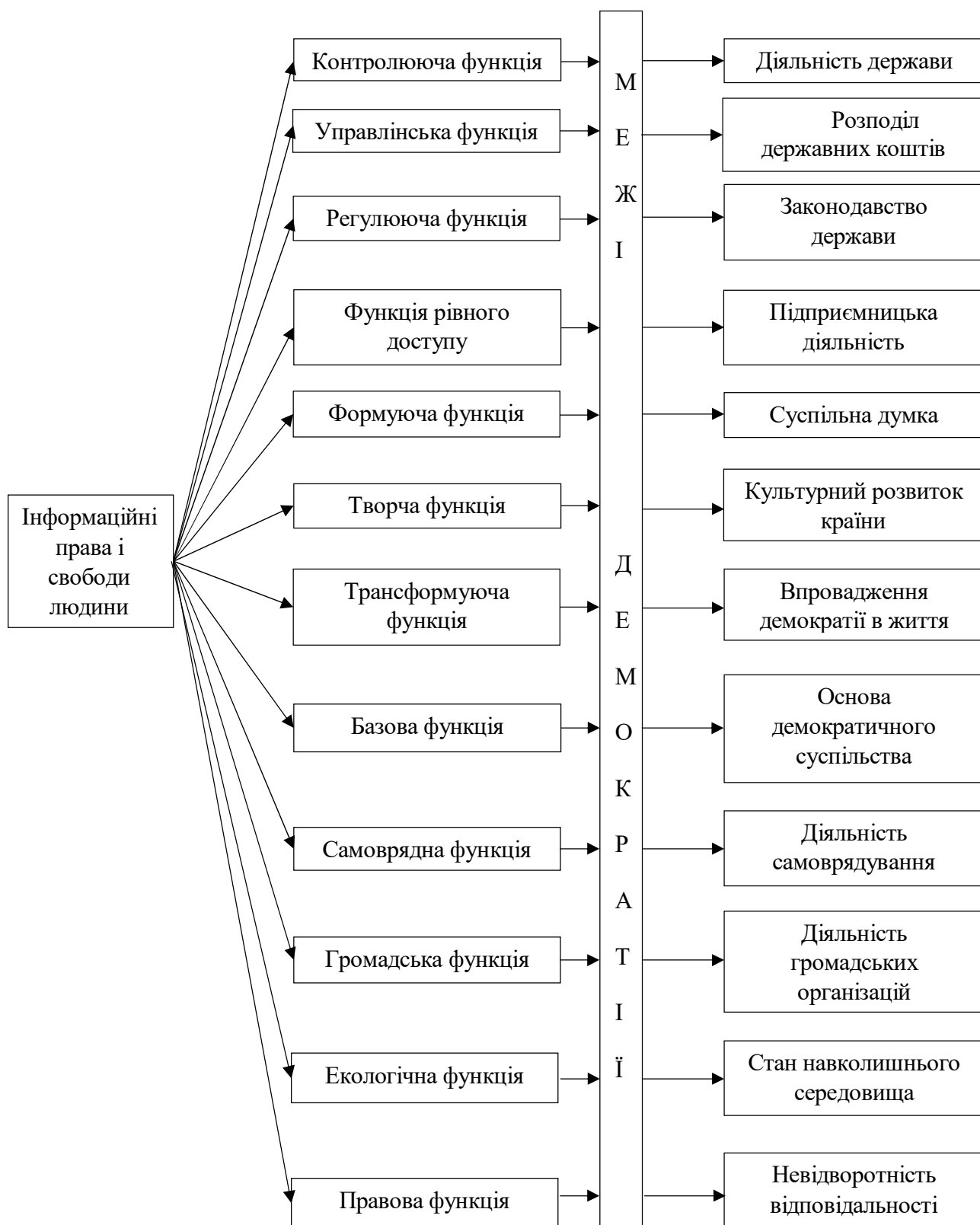

Рис. 2. Значення інформаційних прав і свобод людини в демократичному суспільстві

Висновки та перспективи подальших досліджень. На основі конституцій країн ЄС розкрито правову сутність інформаційних прав і свобод людини; показано їх місце в загальній класифікації прав людини; визначено функції, завдяки яким інформаційні права і свободи людини впливають на побудову демократичних суспільств; доведено, що судочинство національних судів, які обрали демократичний шлях, має відбуватись на засадах демократії.

На перспективу досліджень виносимо встановлення значення інформаційних прав і свобод людини, їх значення для демократії та особливості захисту в суді, спираючись на Конституцію США, країни з повноцінною демократією.

Література:

1. Декларация принципов Построения информационного общества – глобальная задача в новом тысячелетии. «URL: <http://www.gov.Karelia.ru/Leader/Inform/Egov/tunis.html>» (2017, березень, 6).
2. Копенгагенські критерії членства в Європейському Союзі (інформаційно-аналітична довідка).
«URL: <http://www.mfa.gov.ua/ua/page/open/id/774>» (2017, березень, 7).
3. KONSTYTUCJA RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ. Łódź. SAGALARA. 2010.64.
4. *La Constitution Belge*. Lignes & entrelignes. Bruxelles. 2004.455.
5. Люксембург. Конституція (2001). Конституции государств Европы: В 3 т. Т.2. Москва. НОРМА. 2001.402 – 418.
6. Конституция Республики Мальта. Конституции государств Европы: В 3 т. Т.2. Москва. НОРМА. 2001.468–644.
7. *Constituição da República Portuguesa*. 2010.343.

8. *Constitution française du 4 octobre 1958 après la révision de juillet 2008.*
9. *Фінляндія. Конституція (2000).* Конституции государств Европы: В 3т. Т.3. Москва. НОРМА. 2001.371 – 400.
10. Музичук К.С. (2015). *Демократичні основи захисту інформаційних прав людини в Суді.* Луцьк: Вежа-Друк.
11. *Данія. Конституція (1953).* Конституции государств Европы: В 3т. Т.1.Москва. НОРМА, 2001.761 – 773.
12. *Ірландія. Конституція (1937).* Конституции государств Европы: В 3т. Т.1. Москва. НОРМА, 2001.502 – 522.
13. *Греція. Конституція (1975).* Конституции государств Европы: В 3т. Т.1. Москва. НОРМА.2001.646 – 696.
14. *Кіпр. Конституція (1960).* Конституции государств Европы: В 3т. Т.2. Москва. НОРМА.2001.210 – 285.
15. *Latvijas repudlikas satversme.* Riga. AFS. 2008. 18.
16. *Конституція України(2004):* Основний закон: із змінами, внесеними згідно із Законом № 2222- IV від 8 груд. 2004 р. Харків: ФОП Співак Т.К.2009.48.

References:

1. *Deklaracy`ya pry`ncy`pov Postroeny`ya y`nformacy`onnogo obshhestva – global`naya zadacha v novom tysyachelety`y`* [The Declaration of Principles for Building the Information Society is a global challenge in the new millennium] Petrieved from <http://gov.Karelia.ru/Leader/Inform/Egov/tunis.html>. [in Russian] (2017, March, 06).
2. *Kopengagens`ki kry`teriyi chlenstva v Yevropejs`komu Soyuzi (informacijno-anality`chna dovidka)* [Copenhagen criteria for membership in the European Union (information and analytical information)] Petrieved

from [http:// www.mfa.gov.ua/ua/page/open/id/774](http://www.mfa.gov.ua/ua/page/open/id/774). [in Ukrainian](2017, March, 07).

3. *KONSTYTUTSIYA RESPUBLIKY POL'SHCHA*. Łódź. SAGALARA. 2010.64 [CONSTITUTION OF THE REPUBLIC OF POLAND. Lodz. SAGALARA. 2010.64.] [in Polish].

4. *Konsty`tuciya Bel`giyi. Bryussel`*. 2004.455 [The Constitution of Belgium. Brussels. 2004.455] [in Belgian].

5. *Lyuksemburg. Konsty`tuciya (2001)*. Konsty`tuciyi derzhav Yevropy`: U 3 t. T.2. Moscow. NORMA. 2001.402 – 418 [Constitution of the European States: 3 t. T.2. Moscow. NORM. 2001.402 – 418] [in Russian].

6. *Mal`ta. Konsty`tuciya (1964)*. Konsty`tuciyi derzhav Yevropy`: U 3 t. T.2. Moscow. NORMA. 2001.468-644 [Constitutions of European States: In 3 t. T.2. Moscow. NORM. 2001.468–644] [in Russian].

7. *Portugaliya. Konsty`tuciya (1976)* [Constitution of the Republic of Portugal. 2010. Porto. Almedina] [in Portuguese].

8. *Franciya. Konsty`tuciya (1958)*. Konsty`tuciya Franciyyi vid 4 zhovtnya 1958 roku pislya pereglyadu ly`pnya 2008 roku [The French Constitution of 4 October 1958, after revision of July 2008. Pariz.] [in French].

9. *Finlyandiya. Konsty`tuciya (2000)* [The Constitution of Finland (2000). Helsinki] [in Finnish].

10. Muzy`chuk K.S. (2015). *Demokraty`chni osnovy` zaxy`stu informacijny`x prav lyudy`ny` v Sudi*. Lutsk: Vezha-Druk [Muzychuk K.S. (2015). Democratic Foundations for the Protection of Information Rights in the Court. Lutsk: Tower-Print] [in Ukrainian].

11. *Daniya. Konsty`tuciya (1953)* [The Constitution of Denmark (1953). Copenhagen.] [in Danish].

12. *Konsty`tuciya Irlandiyyi (1937)* Konsty`tuciyi derzhav Yevropy`: U 3 t. T.1. Moscow. NORMA. 2001.402 – 418 [Constitution of the European States: 3 t. T.2. Moscow. NORM. 2001.646 – 696] [in Russian].

[Ireland. Constitution (1937)] [in Russian].

13. *Greciya. Konstytuciya (1975)* Konstytuciya derzhav Yevropy: U 3 t. T.2. Moscow. NORMA. 2001.402 – 418 [Constitution of the European States: 3 t. T.2. Moscow. NORM. 2001.402 – 418] [in Russian].

[Greek Constitution (1975)] [in Russian].

14. *Kipr. Konstytuciya (1960)* Konstytuciya derzhav Yevropy: U 3 t. T.2. Moscow. NORMA. 2001.402 – 418 [Constitution of the European States: 3 t. T.2. Moscow. NORM. 2001.210 – 285] [in Russian].

[The Constitution of Cyprus (1960)] [in Russian].

15. *Latviya. Konstytuciya (2013)* [Latviya. Konstytuciya (2013).Riga] [in Latvian].

16. *Konstytuciya Ukrayiny: Osnovnyj zakon: iz zminamy, vneseny my zgidno iz Zakonom # 2222- IV vid 8 grud. 2004 r.* Kharkiv: FOP Spivak T.K.2009.48 s [The Constitution of Ukraine: Basic Law: as amended in accordance with the Law No. 2222-IV of 8 December. 2004 Kharkiv: FOP Spivak T.K.2009.48 p.] [in Ukrainian].

DOI 10.26886/2520-7474.1(33)2019.3

UDC: 94

DISTRIBUTION OF CHRISTIANITY IN ARMENIA (I - VI)

W. Orehowsky, Doctor of Historical Sciences

Chernivtsi Trade and Economic Institute of the Kyiv National Trade and Economic University, Ukraine, Chernivtsi

The article deals with the problems of the spread of Christianity among the population of the Armenian kingdom from the 1st to the 6th centuries. The author focuses heavily on the process of Armenian

acceptance of Christianity at the state level (301 pp.) and the flowering of national culture associated with this. The character of the relationship of Christianity with the prevailing Zoroastrianism in Armenia is revealed. The influence of the christological debates unfolding in the fifth century on the formation of the dogmatic and religious features of the Armenian Apostolic Church is highlighted.

Key words: Armenia, Christianity, Armenian Apostolic Church, Chalcedon Cathedral, Trdat (Tiridat) III Great, Mesrop Mashtots, St. Gregory the Enlightener.

доктор історичних наук, Ореховський В. О. Поширення християнства у Вірменії (I – VI ст. н. е.) / Чернівецький торговельно економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету, Україна, Чернівці

У статті висвітлюються проблеми поширення християнства серед населення Вірменського царства у період з I до VI ст. н.е. Значну увагу автор зосереджує на процесі прийнятті вірменами християнства на державному рівні (301 р.) та пов'язаний із цим розквіт національної культури. Розкривається характер взаємовідносин християнства із пануючим до цього у Вірменії зороастризмом. Висвітлюється вплив христологічних дебатів, що розгорнулися у V ст., на формування догматико-культових особливостей Вірменської Апостольської Церкви.

Ключові слова: Вірменія, християнство, Вірменська Апостольська Церква, Халкідонський собор, Трдат (Тиридат) III Великий, Месроп Маштоц, св. Григорій Просвітник.

доктор исторических наук, Ореховский В.О. Распространение христианства в Армении (I - VI вв.н.э.) / Черновицкий торговый-экономический институт Киевского национального торговый-экономического университета, Украина, Черновцы

В статье освещаются проблемы распространения христианства среди населения Армянского царства в период с I до VI вв. н.э. Значительное внимание автор сосредотачивает на процессе принятия армянами христианства на государственном уровне (301 г.) и связанный с этим расцвет национальной культуры. Раскрывается характер взаимоотношений христианства с господствующим до этого в Армении зороастризмом. Освещается влияние христологических дебатов, развернувшихся в V в., на формирование догматико-культовых особенностей Армянской Апостольской Церкви.

Ключевые слова: Армения, христианство, Армянская Апостольская Церковь, Трдат (Тиридат) III Великий, Месроп Маштоц, св. Григорий Просветитель.

Вступ. Становлення сучасної цивілізації було би неможливим без глибокого та всебічного впливу церкви на життя суспільства і держави. Особливе місце тут належить християнству - одній із світових релігій, яка пододала шлях від «шкідливого марновірства», що переслідувалося державою до культу, дозволений поряд із усіма іншими. Церква гнана стала терпимою, рівноправною, а згодом і пануючою.

Однією з перших країн, що зазнає активного проникнення нової релігії стало давньовірменське царство. Саме тут прийняття християнства у статусі державної релігії та становлення єпископальної церкви на багато століть визначили долю населення цих областей, заклали основи сьогоднішніх соціально-політичних та етно-конфесійних реалій.

Питання історичної долі християнської релігії на теренах стародавньої Вірменії цікавило і цікавить ряд дослідників. Йому

присвячені роботи А. Аветикяна [1], Л. Арутюнян [2], В. Кузнецова [3], Р. Папаяна [4], Г. Саркісяна [5] тощо. *Актуальність* цієї проблеми спонукала й автора даної статті присвятити увагу цьому питанню. *Метою* публікації стало висвітлення процесу поширення християнських вірувань серед населення Вірменського царства а також впливу христологічних дебатів, що розгорнулися у V ст., на формування догматико-культових особливостей Вірменської Апостольської Церкви.

Виклад основного матеріалу. Давньовірменське царство досягло свого розквіту у I ст. до н.е. за часів правління Царя Тиграна II Великого (95-55). Останній об'єднав різні частини Вірменського царства. Було захоплено частину Месопотамії, Сирію, Кілікію, Кападокію. У 77 р. до н.е. на кордоні Вірменії з Месопотамією засновано нову столицю, Тигранокерт. Сам Тигран вважав себе наступником перських царів Дарія та Ксеркса, проводячи досить амбітну зовнішню політику. Зростання могутності Вірменії викликало занепокоєння з боку Риму. Розпочалася війна, в якій Тигран зазнав поразки від римлян (66 р. до н.е.). Після цього давньовірменське царство було розділене на Малу Вірменію (на Захід від Євфрату) та Велику Вірменію (на Схід від Євфрату). Протягом багатьох століть ці області виконували роль своєрідного буфера між Римом та його сусідами (зокрема Парфянським царством) і потрапляли періодично в залежність від тієї чи іншої ворогуючої сторони. У III ст. н.е. до влади у Вірменії прийшла іранська династія Сасанідів, яка вела успішну боротьбу проти влади римських імператорів [6, с. 137-141; 19, с.56-57; 21, с.36-49]. Цей період став початком християнізації місцевого населення.

Християнська проповідь проникла до Вірменії за двома основними напрямками; з сирійського півдня (Едеса) та грецького

заходу (східні провінції Римської імперії). При едеському царі Абгарі VI Ману (71-91) проходила, згідно деяких джерел, діяльність апостолів Фадея та Варфоломея. Християнство стає релігією правлячої династії в Едесі за часів Абгара IX (179-214). З Едеси та Адіабени християнські проповідники потрапляли до південної Вірменії ще у роки правління вірменського царя Трдата I (Тиридата) (54-88). До більш пізнього часу відноситься згадка вірменського єпископа Митробузана Меружана, який у середині III ст. перебував у листуванні з Александрійським єпископом Дионісієм [1, с.76-79; 9, стб. 349; 10, с. 7-8].

Інша течія християнства проникала з сусідньої Кападокії та Малої Вірменії. Перші громади малоазійських місіонерів були засновані у таких гаварах (адміністративно-територіальних одиницях): Даранали, Екелесене, Дерджане [10, с. 8].

Головну роль у прийнятті вірменами християнства на державному рівні зіграв Святий Григорій Просвітник, що став першим ієрархом державної Вірменської церкви (302-326), і цар Великої Вірменії Трдат III Великий (287-330), який до свого навернення був найжорстокішим гонителем християнства. Згідно творам вірменських істориків V ст., Трдат з римськими легіонерами прибув до Вірменії, щоб повернути престол батька. Під час проведення царем язичницького жертвоприношення один з наближених царя - Григорій, будучи християнином, відмовився від участі в ньому. Тоді ж відкривається, що Григорій був сином вбивці батька Трдата. Його кидають до в'язниці, де він провів 13 років. Цар Трдат починає масштабні гоніння на християн [1, с.79-80; 11, с.4; 12, с.7-8].

Прийняття християнства також пов'язано з прибуттям до Вірменії з Риму 32-х християнських дів ріпсімеянок на чолі з дівою Ріпсіме і діаконисою Гайане, які рятувалися від імператора Діоклетіана. Красуня Ріпсіме, на якій побажав одружитися Трдат, відмовила

цареві. За це цар наказав стратити її та всіх дів-християнок. Вдалося врятуватися лише Св. Ніні, що стала згодом (у 337 р) просвітницею Грузії. Незабаром царя вразила важка нервова хвороба. У народі цю хворобу називали «свинячою», тому скульптори зображували Трдата із свинячою головою. Зцілив його Св. Григорій, в результаті чого цар повернувся до християнства, яке у 301 р. (за іншими даними – у 314 р.) він проголосив державною релігією. В цей же час у Вірменії був заснований духовний центр Вірменської апостольської церкви - Святий Ечміадзін, що в перекладі з вірменської означає «зійшов Єдинородний» [1, с.80-82; 9, стб. 349; 11, с.5; 12, с.8-9]. Є відомості, що до християнства перейшло все населення Великої Вірменії – біля 4 млн. чоловік [3, с.8]. Таким чином, ця держава стала першою країною, що прийняла християнство як офіційну релігію.

В той же час, прийняття християнства супроводжувалось боротьбою із пануючою до цих пір релігією у Вірменії – зороастризмом [4, с.166-194]. Боротьба як на політичному, так і на релігійному ґрунті йшла між двома угрупованнями: іранофілами (орієнтувалися на Перську імперію і виступали за відродження язичництва) та римофілами (політично тяжіли до Візантії та підтримували християнство). За словами Католикоса Вірменської Апостольської Церкви Гарегіна I «Вірменія IV століття може бути уподіблена човну, який побивали величезні хвилі Перської та Візантійської імперій. Крім небезпеки з боку хвиль, сам човен не був міцним і безпечним, тому що дві головні політичні орієнтації всередині нього намагалися направити його протилежними напрямками» [5, с.73].

Звичайно, що церква не могла осторонь цієї боротьби. Скликаний католикосом Нерсесом Великим собор в Аштішаті (365 р.) заборонив язичницьке богослужіння; крім того, він перший в історії Церкви

прийняв рішення про заборону шлюбів між близькими родичами, а також запровадив церковний податок [9, стб.349].

Прийняття християнства супроводжувалося у Вірменії розквітом національної культури. Спочатку богослужіння у Вірменії правилось грецькою й сирійською. Архімандрит св. Месроп Маштоц у 406 р. винайшов вірменську писемність, щоб уможливити переклад Святого Письма й літургії вірменською мовою. Видатний лінгвіст ХХ в. Антуан Мейє, фахівець з латинської і грецької мов, славістики, іраністики, вірменистик та ін., так оцінив праці Маштоца: «... вірменський алфавіт - шедевр. ... Вірменській нації надано остаточне фонетичне вираження, яке зберігалось до сьогоднішнього дня, не зазнавши змін ... » [13, с.20].

Сподвижник Маштоца, католикос Саак Партев (389-439) заснував перекладацьку школу, в якій на вірменську мову з використанням нової писемності перекладено Біблію та різні богословські книги. До Едеси, Александрії, Константинополя та Афін направляються вірменські юнаки для вдосконалення в науках. У Вірменії відкриваються власні школи [14, с.204; 15, с.125-146]. Перша вірменська бібліотека була заснована у 443 р. в Ечміадзінському монастирі істориком Лазарем Парпеци [13, с.20]. Розгортається храмове будівництво, свідченням чого стали базиліки в Ереруйку, Текорі, Касахі, Двіні та ін. [3, с.9].

Як вже зазначалось, давньовірменське царство знаходилося під сильним впливом двох держав: Візантії та Персії. Отож часом доводилося догоджати то одному, то іншому могутньому сусідові. У 387 р. греки оволоділи однією частиною вірменського царства, а перси – іншою. Західна Вірменія, що складала п'яту частину колишнього вірменського царства, в подальшому увійшла до складу Візантійської імперії, тут була введена імперська адміністрація. У

перській же частині, за словами історика Егіше, «царство перейшло до нахарарів (князів), що підпорядковувалися правителеві, призначуваному перським царем» [16, с.476].

Бажання звільнитися від грецького впливу знайшло своє відображення і у церковній сфері. З 387 р. Вірменська церква стала повністю незалежна від Кесарії Каппадокійської, набувши у майбутньому винятково національного характеру. З часом зв'язки Вірменської церкви з Грецькою церквою Візантійської імперії всі більше слабшали, і якщо на I Нікейському соборі (325 р.) був присутнім представник Вірменії, архієпископ Арістакес (вірменське ім'я Редекес), то на I Константинопольський (381 р.) та Ефеський (431 р.) собори вірмени вже не отримали прямого запрошення і про постанови цих соборів дізнавалися лише пізніше [16, с.476-477]. Бажання звільнитися від впливу Константинопольського патріарха проявилось і в наступному. У 400 р. Константинопольський патріарх Іоанн Золотоустий надіслав до Вірменії постанову Константинопольського собору про святкування Різдва Христового й Богоявлення роздільно, за римським зразком. Католикос Ісаак Великий навіть не відповів. Вірменська церква залишилася при старому звичаї, що зберігається і до сьогодні [12, с.36; 16, с.476].

Христологічні дебати, що розгорнулися у V ст., знайшли своє відображення і у Вірменії. Особливо це стосувалося несторіанства. Засуджені на Ефеському соборі 431 р. несторіани виправдовувалися тим, що їхнє вчення стародавнє, існує від отців, викладене в творіннях релігійних письменників IV-V ст. Діодора Тарського та Феодора Мопсуетського. Несторіани склали з відповідних цитат цих отців цілу книгу і переклали її вірменською та перською мовами. Побоюючись того, що несторіанство знайде прихильників серед вірмен, єпископи греко-сирійські Акакій Мелітінський та Раввула

Едеський писали до вірменських єпископів, щоб останні не приймали творів Феодора Мопсуетського. Ці заклики знайшли відгук серед місцевого духовенства та населення. На власному Аштішатському соборі (435 р.) вірмени вирішили самостійно засудити Несторія та Феодора Мопсуетського. Таким чином, Вірменська церква фактично прийняла рішення Єфеського собору, і з тих пір вірменська церковна традиція визнає три перших Вселенських собори [16, с.477].

У цей же час значно зростає перський вплив у Вірменії. Остання майже вся була під владою персів. Серед вірменської аристократії поширюються настрої на користь перської релігії. Але коли шах персів зажадав прийняття вірменами поклоніння вогню, єпископи видали соборне послання, де говорилося: «Нехай підніметься рука брата на брата рідного, коли він зречеться заповідей Господніх, і батько без жалю нехай піде на сина, і син на батька. І нехай не боїться більше жінка підняти руку на чоловіка віроломного, і нехай повстане слуга на пана» [12, с.48; 14, с.205].

Вірмени вирішили звернутись по допомогу до Візантійської імперії. Але остання не мала сили проти персів. Тоді вибухнуло повстання у самій Вірменії. У рік Халкідонського собору, 26 травня 451 р., відбулася Аварайрська битва з персами на Аварайрській рівнині при річці Тхумат. І хоча вірмени програли битву, однак, зустрівши затятий опір, перси змушені були відмовитися від зазіхань на релігійну самобутність вірменського народу. Договір про це підписано до 484 р. [14, с.205; 17, с.237; 18, с.101-107].

Тим не менш, під перським впливом міцнішають зв'язки Вірменської церкви з сирійською християнською традицією, і через контакти із західносирійськими християнами розпочалося тяжіння вірмен до монофізитства. Постанови Халкідонського собору (451 р.) про подвійну природу Христа були витлумачені як дві окремі особи.

Таким чином, відчуження між греками та вірменами призвело до того, що тонкий богословський компроміс халкідонського догмата залишився чужим для вірменських християн. В той же час аргументація противників Халкідонського собору, переважно сирійських монофізитів, викликало симпатію у Вірменії. Наслідків не прийшлося довго очікувати. Вірменський собор 491 р. у Варшапаті засудив несторіанство та монофізитство і водночас відкинув постанови Халкідонського собору. Постанова собору звучала так: «Ми, вірмени та греки, грузини та айвани, сповідуючи єдину істинну віру, яку заповідали нам святі отці на трьох Вселенських соборах, відкидаємо такі богохульні промови (тобто те, що у Христі – дві окремі особи) й одностайно піддаємо анафемі і все тому подібне» [12, с.69].

Таким чином, цей собор став історичним вододілом між грецьким та вірмено-григоріанським віросповіданням.

Новий собор Вірменської церкви у Двіні (506-507) ще більш поглибив розходження. Собор постановив визнавати у Христі одну природу. Для більш повного закріплення цієї тези було вирішено святкувати Різдво Христове та Богоявлення в один день, 6 січня. Пояснювалося це тим, що Христос в один і той же час і Бог, і людина. Різдво утверджує людську природу, а Богоявлення – божественну. З цією ж метою і під впливом нового монофізитського вчення Юліана Галікарнаського про нетлінність тіла Христового вирішили проводити таїнство євхаристії на прісному хлібі й самому вині, а також додавати до трисвятого слова «що за нас розіп'явся». Заборонено прощі до Єрусалима та спілкування з греками. Водночас собор Двінський, паралельно Халкідонському, присвоїв вірменському католикосові титул патріарха, адже на Халкідонському соборі були названі патріархами Римський, Константинопольський, Александрійський, Антіохійський та Єрусалимський [2, с.77-81; 16, с.479-480; 17, с.237].

На соборі Вірменською церквою був прийнятий також і Генотікон (об'єднавчий указ) – едикт візантійського імператора Зенона (482 р.), який мав на меті об'єднати прибічників ортодоксального вчення та монофізитів. Автори Генотікону, імператор Зенон та Константинопольський патріарх Акакій, виходили з того, що об'єднання повинно проходити на основі спільної спадщини, а те, що роз'єднує, слід опустити. Таким чином едикт зобов'язував прийняти Нікейський символ віри, вчення ж Несторія та Євтихія засуджувалося. Генотікон прийняли всі патріархи Сходу. Необхідність конфесіональної єдності Візантійської імперії диктувалася насамперед політичними міркуваннями: релігійний сепаратизм провінцій, де домінували монофізити, загрожував її цілісності [9, стб.1235].

Таким чином, протягом перших століть нової ери християнство досить міцно утверджується в регіоні, поширюючись серед місцевого населення. Утворення Вірменської Апостольської Церкви стало однією із найбільш видатних подій в історії країни. Саме церковні інститути відіграли важливу роль не тільки у розвитку національної культури. Вони стали фактором протистоянні асиміляційній політиці сасанідського Ірану і Візантії у Вірменії. Це дозволило вірменському етносу не зникнути з історичної арени та зберегти культурну та духовну єдність.

Література:

1. Аветикян А.С. Истоки христианства в Армении.<
<http://www.libmindiaspora.am/wp-content/uploads/2011/02/39.pdf> >(2019, січень, 15).

2. Арутюнян Л.В. (2009). Догматико-культовые особенности Армянской Апостольской Церкви. *Культура народов Причерноморья*, 162, 77-81.
3. Кузнецов В.А. (2002). *Христианство на Северном Кавказе до XV века*. Владикавказ: Ир.
4. Папаян Р. (2005). Духовные предпосылки принятия христианства в Армении. *21-й ВЕК*, 1, 166-194.
5. Саркисян Г. (2014). *Халкидонский Собор и Армянская Церковь*. Св. Эчмиадзин: Первопрестольный Св. Эчмиадзин.
6. Геворкян С.Г. (2012). Древняя Армения и эллинистический мир. Часть 2. *Пространство и Время*, 3(9), 137-145.
7. *Словарь античности* (1989). М.: Прогресс.
8. Абаза В.А. (1888). *История Армении*. С.-Петербург: Тип. Н.И. Скороходова.
9. *Католическая энциклопедия* (2005). В 4 т. Т. 1. М.: Изд-во Францисканцев.
10. Арутюнова-Фиданян В.А. (2007). Сирийцы в Тароне (по данным «Истории Тарона»). *Вестник Православного Свято-Тихоновского Гуманитарного Университета. Серия «Филология»*, 1(7), 7-25.
11. Снежкова И.А. (2015). *Армянская церковь в Москве*. М., ИЭА РАН.
12. Анненский А. (1900). *История Армянской Церкви (до XIX века)*. Тифлис: Тип. М.Я.Спивака.
13. Сароян Г.А. (2015). *История армянского народа (в кратком изложении)*. Краснодар: Фамилия.
14. Ісіченко І., архиєпископ. (2001). *Загальна церковна історія*. Х.: Акта.

15. Гарибян А.С. (1941). Месроп Мащтоц и изобретение армянской письменности. *Научный сборник посвященный 20-летию установления советской власти в Армении*. Ереван: АРМФАН, 125-146.
16. Карташев А.В. (2006). *Вселенские соборы*. М.: Эксмо.
17. Дрампян И.Р. (2018). К истории изучения средневековой армянской фресковой живописи. *Вестник Санкт-Петербургского университета. Искусствоведение*, Т. 8, Вып. 2, 232-257.
18. *История армянского народа* (1980). Ереван: Изд-во Ереванского университета.

References:

1. Avetikjan A.S. Istoki hristianstva v Armenii [Sources of christianity are in Armenia]. Retrieved from <http://www.libmindiaspora.am/wp-content/uploads/2011/02/39.pdf> [in Russian]. (2019, January, 15).
2. Arutjunjan L.V. (2009). Dogmatiko-kul'tovye osobennosti Armjanskoj Apostol'skoj Cerkvi [Dogmatic and cult features of Armenian Apostolic Church]. *Kul'tura narodov Prichernomor'ja* [Culture of people of Black sea Region], no. 162, 77-81. [in Russian].
3. Kuznecov V.A. (2002). *Hristianstvo na Severnom Kavkaze do XV veka* [Christianity on North Caucasus to the XV century]. Vladikavkaz: Ir. [in Russian].
4. Papajan R. (2005). Duhovnye predposylki prinjatija hristianstva v Armenii [Spiritual pre-conditions of adopting christianity are in Armenia]. *21-j VEK* [21 CENTURY], no. 1, 166-194. [in Russian].
5. Sarkisjan G. (2014). *Halkidonskij Sobor i Armjanskaja Cerkov'* [Chalcedonian Cathedral and Armenian Church]. Sv. Jechmiadzin: Pervoprestol'nyj Sv. Jechmiadzin. [in Russian].

6. Gevorgjan S.G. (2012). Drevnjaja Armenija i jellinisticheskij mir [Ancient Armenia and hellenism world]. Chast' 2. *Prostranstvo i Vremja* [Space and Time], no, 3(9), 137-145. [in Russian].
7. *Slovar' antichnosti* [Dictionary of antiquity]. (1989). M.: Progress. [in Russian].
8. Abaza V.A. (1888). *Istorija Armenii* [History of Armenia]. S.-Peterburg: Tip. N.I. Skorohodova. [in Russian].
9. *Katolicheskaja jenciklopedija* [Catholic encyclopaedia]. (2002). V 4 t. T. 1. M.: Izd-vo Franciskancev. [in Russian].
10. Arutjunova-Fidanjan V.A. (2007). Sirijcy v Tarone (po dannym «Istorii Tarona») [Syrians are in Taron (from data of "History of Taron")]. *Vestnik Pravoslavnogo Svjato-Tihonovskogo Gumanitarnogo Universiteta. Serija «Filologija»* [Announcer of Orthodox of Svjato-Tihonovskogo of Humanitarian University. Series are "Philology"], no. 1(7), 7-25. [in Russian].
11. Snezhkova I.A. (2015). *Armjanskaja cerkov' v Moskve* [The Armenian church is in Moscow] . M., IJeA RAN. [in Russian].
12. Annenskij A. (1900). *Istorija Armjanskoj Cerkvi (do XIX veka)* [History of the Armenian Church (until the nineteenth century)]. Tiflis: Tip. M.Ja.Spivaka. [in Russian].
13. Sarojan G.A. (2015). *Istorija armjanskogo naroda (v kratkom izlozhenii)* [History of the Armenian people (in a summary)]. Krasnodar: Familija. [in Russian].
14. Isichenko I., arkhyiepyskop. (2001). *Zahalna tserkovna istoriia* [General church history]. Kharkiv: Akta. [in Ukrainian].
15. Garibjan A.S. (1941). Mesrop Mashhtoc i izobretenie armjanskoj pis'mennosti [Mesrop Mashhtoc and invention of the Armenian written language]. *Nauchnyj sbornik posvjashhennyj 20-letiju ustanovlenija sovetskoj vlasti v Armenii* [Scientific collection is sanctified to the 20year of

establishment of soviet power in Armenia]. Erevan: ARMFAN, 125-146. [in Russian].

16. Kartashev A.V. (2006). *Vselenskie sobory* [Universal cathedrals]. M.: Jeksmo. [in Russian].

17. Drampjan I.R. (2018). K istorii izuchenija srednevekovoj armjanskoj freskovoj zhivopisi [To history of study of the medieval Armenian mural painting]. *Vestnik Sankt-Peterburgskogo universiteta. Iskusstvovedenie* [Announcer of the Saint Petersburg university. Study of art], t. 8, vyp. 2, 232-257. [in Russian].

18. *Istorija armjanskogo naroda* [History of the Armenian people] (1980). Erevan: Izd-vo Erevanskogo universiteta. [in Russian].

III. PEDAGOGICAL AND PSYCHOLOGICAL SCIENCES

DOI 10.26886/2520-7474.1(33)2019.4

UDC: 355.23;339.19

MODERN EXPERIENCE OF UNIFIED BORDER GUARDS' TRAINING IN ROMANIA, POLAND AND LATVIA

A. Balendr, PhD of Pedagogical Sciences

The National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine,
Ukraine, Khmelnytskyi

The article analyzes the current experience of implementing unified border guards' training for the border guards of European Union countries on the example of the border guard agencies of Romania, Poland and Latvia. The systems of training of the border guard agencies of the EU countries have been described in the article, peculiarities of implementation the FRONTEX Agency's Common Core Curriculum and Sectoral Qualification Framework

have been revealed.

The current situation in EU require the Ukrainian border guard agency' personnel to meet the standards of professional training in the EU, which primarily involves the introduction of innovations, the use of a competent approach, the implementation of the principles of the Bologna and Copenhagen processes, which, among other things, means using the experience of the leading European countries. The main advantages of the common educational standards integration into the EU countries border guards training into national training systems are: development of relevant training courses in accordance with modern approaches; accreditation of training courses at the national level; correction of professional competences; ensuring economic efficiency; enhancing interoperability with other border authorities in the EU; facilitating the mobility of border guards.

Key words: border guards, unified training, European Union countries, educational standards.

А. Балендр, кандидат педагогічних наук, Сучасний досвід уніфікованої підготовки фахівців з охорони кордону в Румунії, Польщі та Латвії / Національна академія Державної прикордонної служби України, Україна, Хмельницький.

У статті проаналізовано сучасний досвід реалізації уніфікованої підготовки фахівців з охорони кордону в країнах Європейського Союзу (ЄС) на прикладі Румунії, Польщі та Латвії. Метою статті є висвітлення сучасного досвіду підготовки персоналу прикордонних відомств цих країн щодо імплементації уніфікованої підготовки персоналу, з метою подальшого впровадження набутого досвіду в систему професійної підготовки персоналу Державної прикордонної служби України. Охарактеризована система підготовки персоналу прикордонних відомств, розкриті особливості впровадження єдиних стандартів

підготовки європейських прикордонників. Основними перевагами процесу інтеграції уніфікованих освітніх стандартів підготовки прикордонників країн ЄС в систему професійної підготовки прикордонників є: розробка актуальних навчальних курсів за сучасними підходами; акредитація навчальних курсів на національному рівні; корекція професійних компетентностей; забезпечення економічної ефективності; посилення оперативної сумісності з іншими прикордонними відомствами країн ЄС; сприяння мобільності прикордонників.

Ключові слова: прикордонники, уніфікована підготовка, країни Європейського Союзу, освітні стандарти.

Вступ. Сьогодні, в умовах активізації нелегальної міграції та транскордонної злочинності, управління кордонами ЄС неможливе без організації ефективної системи професійної освіти й підготовки фахівців з охорони кордонів. Країни-члени ЄС вживають заходів для негайного покращення ситуації. Так, Агенція FRONTEX (Європейська агенція прикордонної і берегової охорони) запровадила й усіляко поширює уніфіковану підготовку персоналу прикордонних відомств країн-членів ЄС у відповідності з принципами Болонського та Копенгагенського процесів та Європейської Рамки кваліфікацій для навчання впродовж життя. Розробка й інтеграція на національному рівні спільних для усіх країн ЄС освітніх інструментів – Уніфікованих програм підготовки прикордонників (УПП) та Галузевої рамки кваліфікацій сфери охорони кордонів країн ЄС (ГРК) є основою процесу гармонізації національних систем підготовки прикордонників, що уможливить порівняння національних програм підготовки прикордонників.

Метою статті є висвітлення сучасного досвіду підготовки персоналу прикордонних відомств країн ЄС (Румунії, Польщі та

Латвії) щодо імплементації уніфікованої підготовки персоналу, з метою подальшого впровадження набутого досвіду в систему професійної підготовки персоналу Державної прикордонної служби України (ДПСУ).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти підвищення рівня професійної підготовки офіцерів-прикордонників досліджували О. Діденко, В. Залож, А. Мисик, О. Ставицький. Особливості розробки й впровадження національних та галузевих рамок кваліфікацій вивчали такі дослідники як Н. Внукова, В. Захарченко, В. Ушмарова, Л. Філіпова. Дослідженнями професійної підготовки фахівців з охорони кордонів у США займалися І. Блощинський, Т. Тронь. Проте, у сучасних умовах майже цілком відсутні дослідження, пов'язані з імплементацією уніфікованої підготовки персоналу прикордонних відомств країн ЄС, що і спонукало нас до розгляду даної тематики.

Результати. Підготовка кадрів для правоохоронних органів здійснюється в межах кадрової політики - відбору кандидатів на службу, навчання, виховної роботи та психологічної підготовки, які здійснюються в процесі проходження всього періоду служби. У вузькому розумінні підготовка правоохоронців являє собою діяльність компетентних органів і служб з професійного навчання персоналу, формальної, неформальної та інформальної підготовки, викладання спеціальних курсів в навчальних центрах та навчальних закладах, і підготовки за місцем служби. Основними елементами системи підготовки прикордонників є: початкова підготовка, поточна підготовка, перепідготовка, підвищення кваліфікації [1].

Кожна країна ЄС має свою особливу систему підготовки фахівців з охорони кордону, яка сформувалася під впливом адміністративно-територіальних, соціально-економічних, а також – політичних та

історичних чинників. Проте, за сучасних умов особливої важливості набуває уніфікована підготовка персоналу прикордонних відомств країн ЄС, яка дозволяє будувати національну систему підготовки прикордонників на основі передового досвіду усіх країн ЄС та впроваджувати єдині стандарти підготовки [2].

Сучасний досвід уніфікованої підготовки фахівців з охорони кордону в країнах ЄС є особливо цікавим для побудови системи підготовки фахівців з охорони кордону України, проте в рамках однієї статті ми розглянемо досвід окремих країн. Критерієм вибору країн став адміністративно-територіальний принцип, так як є країни кордони яких є зовнішніми кордонами ЄС, і їх прикордонні відомства здійснюють охорону всіх ділянок кордону - сухопутної, морської та повітряної, на відміну від тих країн, які не охороняють зовнішній кордон ЄС, саме тому було обрано східноєвропейські країни Румунію, Латвію і Польщу.

Прикордонна поліція Румунії входить до складу Міністерства управління та адміністрації і є спеціалізованим державним інститутом, на який покладено завдання щодо охорони зелених ділянок кордону та контролю в пунктах пропуску, перевірки паспортних документів іноземних громадян, запобігання нелегальній міграції, боротьбі із транскордонною злочинністю тощо. Беручи до уваги ускладнення ситуації на зовнішніх кордонах ЄС, та необхідність у гармонізації підготовки з прикордонниками європейських країн, румунська прикордонна поліція у 2003 році стала активно впроваджувати УПП прикордонників країн ЄС розроблену під егідою Агенції FRONTEX, та однією з перших почала використовувати ГРК для розробки навчальних курсів підготовки персоналу прикордонної поліції.

Таким чином, уніфіковані освітні стандарти підготовки прикордонників країн ЄС в Прикордонній Поліції Румунії було

впроваджено для узгодження освіти в Румунії з вимогами Болонського процесу. Румунія як країна-член ЄС і перспективний член Шенгенської угоди вже визначилась з системою своєї підготовки з питань охорони кордону з огляду на уніфіковані освітні стандарти підготовки прикордонників країн ЄС, доводячи практикою, що вони є корисним інструментом, який полегшує і сприяє процесам контролю якості та акредитації курсів прикордонної поліції на національному рівні [3].

У Латвії охороною кордону займається Державна прикордонна охорона (ДПО) у складі Міністерства внутрішніх справ. Одночасно було розпочато інтенсивну роботу щодо створення системи професійної підготовки персоналу служби. У травні 1998 року Резекненський прикордонний навчальний центр було реформовано в Резекненську прикордонну школу з новою освітньою програмою – «Базова прикордонна підготовка», тривалістю один рік. У квітні 2002 року на базі Резекненської прикордонної школи був створений Коледж ДПО Латвії. Сьогодні коледж здійснює підготовку курсантів на основі двох освітніх програм. Одну з них – «Охорона кордону», було розроблено на базі УПП. Після закінчення 1184 годинної програми підготовки випускники отримують кваліфікацію інспектора ДПО [4].

Друга освітня програма вищої професійної освіти першого рівня під назвою «Охорона кордону» була розроблена для молодшого офіцерського складу прикордонної охорони Латвії. Тривалість складає 2 роки стаціонарного навчання і два з половиною роки заочного. Після завершення навчання випускники отримують кваліфікацію молодшого офіцера ДПО.

Коледж готує фахівців з охорони кордону, які повинні вміти організовувати та управляти охороною зеленої ділянки кордону та прикордонними перевітками, здійснювати пропуск іноземців у країну,

здійснювати контроль за дотриманням правил транзиту та перебування в країні. Загалом, щороку у Коледжі проходять підготовку 200 прикордонників і студентів, під керівництвом 25 тренерів. Коледж також забезпечує проведення 36 програм підвищення кваліфікації, надаючи можливість персоналу служби підвищувати навички у сфері перевірки документів на право перетину кордону, виявлення підроблених документів і використання таких баз даних і програм прикордонної охорони як «Автоматична система визначення відбитків пальців (AFIS)» [4].

Коледж активно розвиває міжнародне співробітництво, зокрема, із закладами освіти прикордонних відомств Естонії, Литви і Польщі. Співробітники коледжу беруть активну участь у здійсненні проектів FRONTEX, наприклад, в програмах академічної і професійної мобільності, обміну інструкторами, проведенню спільних операцій, а також з питань розробки Уніфікованої програми підготовки прикордонників середнього рівня країн ЄС.

В Республіці Польща охорону кордону здійснює Прикордонна варта (ПВ). Відповідно до положень закону про охорону державного кордону від 12 жовтня 1990 року, охорона кордону належить до повноважень міністра внутрішніх справ і адміністрації, який несе відповідальність за охорону на землі і на водному просторі, а також міністра національної оборони, якому доручена охорона кордону в повітряному просторі. Завдання міністра внутрішніх справ і адміністрації виконує Головний Комендант ПВ [5].

ПВ має власну систему професійної підготовки службовців, яка є самодостатньою. Таку можливість дає Головний центр підготовки ПВ в м. Кошалін і Центри підготовки прикордонників в м. Кентшин та Любань. Відомству належить також Центр підготовки службових собак. Персонал ПВ готують за всіма необхідними спеціальностями. У

травні 2002 р вступила в дію нова модель навчання і професійної підготовки. З її допомогою службовці повинні бути різнобічно підготовлені і отримати теоретичні і практичні знання в області як контролю прикордонного руху, так і охорони державного кордону.

Підготовка курсантів здійснюється за авторськими програмами підготовки. Зазначені програми розроблено відповідно до професійно-кваліфікаційних характеристик посад службовців ПВ, Таким чином, добір і побудова змісту освіти курсантів зумовлюється фактичними професійними потребами майбутніх прикордонників, зумовленими їхніми професійними завданнями. Крім того, з упровадженням УПП до національних систем навчання всі програми підготовки були переглянуті та адаптовані відповідно до загальноєвропейських стандартів підготовки прикордонників країн-членів ЄС щодо змісту, цілей, методів навчання й оцінювання [6].

Висновки. Отже, умови сьогодення вимагають від персоналу ДПСУ відповідати стандартам професійної підготовки в країнах ЄС, що передбачає, перш за все, активне впроваджувати інновацій, використання компетентнісного підходу, впровадження принципів Болонського та Копенгагенського процесів, що, серед іншого, означає ознайомлення з досвідом провідних європейських країн. Основними перевагами процесу інтеграції уніфікованих освітніх стандартів підготовки прикордонників країн ЄС в національні системи професійної підготовки є: розробка актуальних навчальних курсів за сучасними підходами; акредитація навчальних курсів на національному рівні; корекція професійних компетентностей; забезпечення економічної ефективності; посилення оперативної сумісності з іншими прикордонними відомствами країн ЄС; сприяння мобільності прикордонників. У той же час, найбільш проблематичними питаннями процесу інтеграції уніфікованих освітніх

стандартів вважаються: труднощі інтеграції нових освітніх підходів в національні системи підготовки прикордонників; створення платформи дистанційного навчання, для навчання без відриву від виконання службових обов'язків; використання ГРК для визнання попереднього навчання.

Перспективами подальших наукових розвідок вважаємо узагальнення досвіду впровадження навчальних курсів, розроблених відповідно до уніфікованих стандартів підготовки прикордонників країн ЄС.

Література:

1. Кіреєв О.М., (2011). *Професійна підготовка прикордонників Європейського Союзу (на прикладі Прикордонної Варти Республіки Польща)*. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України, вип. 5, 69 -77.
2. Балендр А.В., (2018). *Уніфікація підготовки фахівців у сфері охорони кордону як науково-педагогічна проблема (на основі світового досвіду)*. Міжнародний науковий журнал Науковий огляд, 7(50), 66-74.
3. Romanian Border Police [Електронний ресурс] // – Режим доступу: <https://www.politiadefrontiera.ro/en/main/home.html>.
4. *Система підготовки персоналу прикордонної служби Латвії*, (2011). Вісник мережі національних координаторів ОБСЄ у сфері безпеки кордону і прикордонного менеджменту., вип. 9, 1 -3.
5. Адамчик М., Ткач А., (2004). *Прикордонна охорона Республіки Польща: сучасна європейська прикордонна служба, Бюро з демократичних інститутів і прав людини (БДІПЛ) ОБСЄ*, Al. Ujazdowskie 19 00-557, Warsaw, Poland, 99 с.

6. Ринденко Н., (2015). *Досвід підготовки персоналу прикордонної варту Республіки Польща до професійної іншомовної комунікації*. Збірник наукових праць Національної Академії Державної Прикордонної Служби України. Серія: Педагогічні та Психологічні Науки № 1(74), 186 -198.

References:

1. Kireev O. (2011). Professional training of border guards of the European Union (on the example of the Border Guard of the Republic of Poland) / Visnyk NADPSU., Vypusk 5. - P. 69-77.
2. Balendr, A. (2018). Training unification of the border protection specialists as a scientific and pedagogical problem (based on world experience). International scientific journal "Naukovyi Ohliad", 7 (50), 66-74.
3. Romanian Border Police [Electronic resource] // - Access mode: <https://www.politiadefrontiera.ro/en/main/home.html>.
4. System of training of the personnel of the Border Guard Service of Latvia, (2011). Bulletin of the OSCE Network of National Focal Points in the field of border security and border management. Issue 9., 1-3.
5. Adamchik M., Tkach A. (2004). Border Guard of the Republic of Poland: Modern European Border Guard Service, OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR), Al. Ujazdowskie 19 00-557, Warsaw, Poland, 99 p.
6. Rindenko N. (2015). Experience of training of personnel of the border guard service of the Republic of Poland to professional foreign language communication. Zbirnyk naukovykh prats. Seria: Psykhologichni i pedahohichni nauky. №1 (74), 186 -198.

DOI 10.26886/2520-7474.1(33)2019.5

UDC: 378.147:004]:74/75

**MODERN INFORMATION TECHNOLOGIES AND INNOVATIVE
METHODS OF TRAINING IN THE PROCESS OF ARTISTIC
SPECIALTIES PROFESSIONALS TRAINING**

A. Marchenko, PhD of Pedagogical Sciences

Kyryvyi Rih State Pedagogical University, Ukraine, Kyryvyj Rih

The article presents the results of the concept analysis, information and communication technology of education as a parallel, interconnected development of computer technology in the framework of educational concept. The potential and prospects for the development of information technologies in the modern educational environment are revealed. Possible methods of information technologies implementation in the sphere of art education are considered. Using traditional didactic approaches, a number of methods have been highlighted that will provide an opportunity to effectively use the latest achievements of information technologies in the educational process of artistic specialties.

In order to improve the efficiency of modern computer tools using in the educational process offered variants of classifications, where each of the classifications corresponds to educational tasks of artistic and professional training.

Key words: technology, computer technology, design, artistic design, interactive technologies of learning, portfolio, installation, performance.

Formulation of the problem. Current level of civilization development is rely on the intensive use of information, which is the most important resource for our society and its closely associated with the rapidly growing technical characteristics of innovative systems that have

qualitatively new application prospects. Modern Ukraine is characterized by the processes of transition to a new highly automated information society, main task of which are accumulation, preservation, processing, transmission and use of information by means of latest technological ways.

The analysis of existing diverse researches towards the use of computer technology in the learning process, allows to reveal the ambiguity of their interpretation, which is primarily due to the inconsistencies in the category "technology" and derived from it: "information technologies "," information and communication technologies".

Research issues publications. Under the informational technologies in the narrow sense, researchers (M. Zhaldak, N. Makoed, O. Mayboroda, O. Snigur, and others) are referring to the processes associated with a set of means and methods of receiving, accumulation, storing, processing and transmission of information. V. Bepalko, B. Bloom, M. Klarin, H. Seleuco, P. Obraztsov, M. Choshanov and others highlights following features of technology, namely: expediency, conceptuality, objectivity, purposefulness, efficiency, algorithmicity, reproducibility, controllability; a function that changes and influences; projection, structural and integrity, etc.

The purpose of the article. Uncover the problems of integration of the artistic aspect in training of future designers at complex application of information and communication technologies.

The problem of the article. 1. Define the concept of "information and communication technologies training. 2. Implementing of integrated tasks with the artistic aspect in future designers training.

Technology always provides an algorithm of activity, clear sequence of operations to use the required tools and tools under certain conditions.

Among educational technologies, we have a separation on information and information and communication technologies (ICT). The last includes educational technologies for the development of informatics systems and educational communication networks development, as well as didactic technologies for formalization and solving educational problems using such systems and networks (O. Spirin [6, p. 45]). ICT is a complex of modern educational-didactic and methodological materials, also information tools of information processing, storing, transmission and information viewing (S. Gunko [1, p. 8]).

In a widespread use new information and communication technologies are considered by means of information processing and organizational and management concepts of its formation and use, as well as a set of all kinds of information technology; the unity of procedures for the collection, accumulation, storing, processing and transmission of data using of selected set of technical means [2, p. 538]. In the narrow sense, they include those that incorporate all technologies that use information and technical equipment (PC, audio, video, movies, etc.), that is, in fact, are modern TMT (technical methods of training).

Computer technologies are the basis of modern interactive learning technologies that determine the mode of dialogue and training program. Adaptation of dialogue structure to the individual characteristics of the learner to carry out correction training actions taking into account the current psychological state the user, the impact of environmental factors on him.

Computer technologies allow to develop new types of educational tasks - simulation tasks with research nature close to reality. In addition, it allows the use of tasks aimed at reflection by students of their activities, on its self-regulation.

One of the types of tasks that are used in fine arts training are clause exercises. This kind of task are fully reflect the specificity of mastering the artistic and professional activities of the future teacher of fine arts.

Exercise - "clause" (from lat. " clausere" - to close) serves the development of imagination, imaginative thinking, fantasy and compositional abilities of students. Starting from the XVI century, clause is called as a short-term (from 2 to 6 hours) creative tasks for students of architectural, design and art schools, that should be performed on their own. Clause sheet, which was executed by a student, may contain images of associative, fantastic, natural analogies or copied pictures, photos from other sources [4, p. 50]. The leading function of clause in the system of artistic and professional skills training is to serve by means of concentrating of the creative possibilities of future teachers and their expression in the idea of design and design artistic decision. During the clause, is reveals the creative personality of a student, his ability to solve one or the other tasks within time limit, and the ability to allocate time rationally. The clause cycle in the system of formation of artistic and professional skills of students should include the consistent implementation of individual clauses with the obligatory follow-up analysis and discussion of each work, its evaluation and correction, the reflection of the applied actions, operations and techniques from both the artistic and pedagogical point of view future professional activity. Such a discussion can serve as the basis for a creative workshop. Clause cycles allow you to control the level of students' acquisition of knowledge and professional and artistic skills acquired in the system of classroom and non-auditioned training [3].

Another informational and communicative technology is artistic design. Artistic design, as a kind of projects method, today is one of the

leading areas in work of specialist in the artistic and professional industry and is the creation of a design image of an object with appropriate artistic and aesthetic qualities, in order to increase the aesthetic potential of the environment, and in common sense - being human (O. Plutok [7, p. 16]. Structural components of artistic design by means of computer technologies are: 1) conceptual idea creation (problem identification and its formulation, definition of purpose, selection of criteria), 2) thought-out modeling and design 2) the formulation of the plan verbally, 3) graphic design - the creation of a sketch and image of the color-graphic solution of the problem in a subject form based on drawing, picture, or description with the help of "traditional" fine tools, 4) the implementation of the sketchy design with the help of computer tools in design models, 5) complication of the created model in accordance with the purpose of artistic design, 6) assessment and self-assessment of project in accordance with the criteria.

A rather relevant kind of artistic design, which combines the ideas of the design method and gaming technologies in the WWW environment with web-technologies, is a web-quest. Future teachers of fine art should not only be able to develop a web-quest, but also to design it with artistic means, so this method is valuable enough to form their artistic and professional skills.

Project activity is most effective if it is related to the program material, significantly expanding and deepening students' knowledge in the process of working on a project; therefore, the result of the artistic and pedagogical designing should be the creation of a model, a product with aesthetic and methodological value for a teacher of fine arts.

An integral part of the project is portfolio - the form and process of organization (collection, selection and analysis) of samples and products of educational and cognitive activity of students, information materials from external sources (educational electronic resources, Internet),

intended for further analysis, comprehensive quantitative and qualitative evaluation (J. Peip and M. Choshanov) [10].

With the aim of timely diagnosis and correction of educational activity products and artistic and professional skills of students can be applied:

- portfolio of documentation, that shows the path of students' advancement in their artistic and professional development that contains works collected over a certain period of training;
- portfolio of the process - sketches, drafts, plans and other materials that demonstrate the development of those skills;
- presentational portfolio that demonstrates finished products results of future teachers of fine arts training.

The content of the portfolio should be formed as electronic materials, as well as their paper versions, layouts, design projects in material format. The completing of the project is the procedure its presentation or protection, which serves as a basis for assessing of formation level of required artistic and professional skills. The presentation and protection of the art-pedagogical project should take place in a non-standard format and involve the use of computer technologies and non-traditional purely artistic methods, in particular, the exhibition-presentation installation, performance.

Installation (eng. installation - installation, accommodation installation) is a form of modern art, spatial composition, that is a combination of different elements and the artistic whole. The installation can be characterized as self-valued symbolic scenery, created at a certain time and under a certain name. It is important that the viewer does not contemplates the installation from the outside as a picture, and it turns out in the middle. Some installation approach to sculpture, but unlike it, the

installation wasn't sculpted and mounted with inhomogeneous materials, usually industrial origin [9].

Installation is three-dimensional. In addition to fine arts, which is always its starting point, the installation involves music, video, reality - so you can listen, tap, smell, taste it, and more. The installation has to attract viewer into an action, and includes tools to manipulate and direct tactile learning of its elements. Sometimes it's the content of installation and provides for a change in the provisions of items. D. Prigov writes: "The installation is something built in a closed space, and its size can range from the extremely small, where one can look only one eye, to several rooms in large museums. Installation, in contrast to flat paintings and individual objects, emphasizes the organization of interior space. " The main effect desired by the installation is a feeling of a magical or even mystical experience in the process of perception [8].

Special features for creating installations and for viewing them include computer technologies, in particular virtual environments created by their means - virtual museums, exhibitions, three-dimensional and flat graphic dynamic and static models, and others like that. By attracting students to create and view installations on the theme of provided content training of fine art future teacher, you can achieve the formation of artistic and professional skills in their methodological, pedagogical and artistic aspects.

Performances (eng. performance - performance view, presentation) is a form of modern art where the work is the action of the artist or group in a certain place at a certain time. To the performance can be attributed to any situation that includes four basic elements: time, place, artist's body and the attitude of the artist and the viewer. That is exactly what distinguishes the performance from such forms of fine art as a sculpture or a painting, when the artistic work is an exhibited object [10]. Thus,

performances can be considered as a method and form of organization of artistic and professional activities of students and used to present products of this activity.

An artistic and pedagogical workshop is an appropriate form of work in the system of formation of artistic and professional skills of students by means of computer technologies, which has systemic complicating character. This is a group or individual form of students' work on performing artistic and professional tasks, which creates conditions for the ascent of each student to new knowledge and new professional and personal experience through an independent or collective discovery. The algorithm of the assimilation of knowledge, abilities and skills of the students during artistic and pedagogical workshops can be modeled, based on research of I.Mukhina, thus: induction (initiating the manifestation of creativity in artistic and professional activities) - creative process - creative product - awareness of its laws - correlation of obtained with the achievements of fine art and methods of teaching it, modern computer technologies - correction of their activities and formed skills - reflection - a new product [5].

Conclusions Involving future designers in educational activities that are systemic, complicating character, contributes to the formation of a reflective and productive component of artistic and professional skills. Information and communication technologies include all technologies that use informational and technical means (PC, audio, video, and movie). We distinguish between using of computer technology in the learning process and the application software as one that extends the possibilities of traditional technological means of learning from the use of the computer as a means of managing students' learning activities. Information technologies are defined as purposeful organized aggregates of information processes using computer facilities, which provide high speed

of data processing, rapid information search, dispersal of data, access to information sources, regardless of their location. We defined the main integration aspects of the application of information and communication technologies, such as: performance, installation, web-technologies, web-quest, clause exercises. We see further work in developing design projects.

Література:

1. Гунько, С.О. (1999). *Формування системи знань про інформаційні технології у майбутніх вчителів початкових класів*. Луцьк, 175.
2. Пономаренко, В.С. (2002). *Інформаційні системи і технології в економіці*. Київ, Академія, 544.
3. Закирова, Т.Т. (2006). *Клаузура – основа выбора архитектурного решения*. Саратов, СГТУ, 25.
4. Коберник, О.М. (2010). *Усі уроки технології. 10 клас. Рівень стандарту*. Харків. Основа, 160.
5. Мухина, И.А. (2002). *Что такое педагогическая мастерская? Мастерские по литературе: интеграция инновационного и традиционного опыта*. СПб, ГУПМ, 3-45.
6. Биков, В.Ю. (2010). *Основи стандартизації інформаційно-комунікаційних компетентностей в системі освіти України*. Київ, Атіка, 88.

References:

1. Hunko, S.O. (1999). *Formuvannia systemy znan pro informatsiini tekhnolohii u maibutnikh vchyteliv pochatkovykh klasiv*. Lutsk, 175. [in Ukrainian].
2. Ponomarenko, V.S. (2002). *Informatsiini systemy i tekhnolohii v ekonomitsi*. Kyiv, Akademiia, 544. [in Ukrainian].

3. Zakirova, T.T. (2006). *Klauzura – osnova vybora arhitekturnogo reshenija*. Saratov, SGTU, 25. [in Russian].
4. Kobernyk, O.M. (2010). *Usi uroky tekhnolohii. 10 klas. Riven standartu*. Kharkiv. Osnova, 160. [in Ukrainian].
5. Muhina, I.A. (2002). *Chto takoe pedagogicheskaja masterskaja? Masterskie po literature: integracija innovacionnogo i tradicionnogo opyta*. SPb, GUPM, 3-45. [in Russian].
6. Bykov, V.Yu. (2010). *Osnovy standartyzatsii informatsiino-komunikatsiinykh kompetentnostei v systemi osvity Ukrainy*. Kyiv, Atika, 88. [in Ukrainian].

DOI 10.26886/2520-7474.1(33)2019.6

UDC: 159.9.072.43

PSYCHOLOGICAL BARRIERS IN THE DEVELOPMENT OF CREATIVE ABILITIES OF YOUNGER TEENAGERS

Liu Ian

K. D. Ushynsky South Ukrainian National Pedagogical University, Ukraine, Odessa

The purpose of the article was to study the relationship of the level of development of creative abilities in younger teen age with the psychological barriers which manifest themselves in this process. The article presents a theoretical analysis of modern approaches in psychology to the study of creative activity, psychological barriers and features of their manifestation in the development of creative abilities. Consider the results of an empirical study, which is directed to the study of level of development of the creative abilities of younger teenagers and associated with them individual personality characteristics and psychological barriers. It has been revealed that younger teenagers are

prevailing below the middle and low levels of development of creative abilities, however, during the specified age it grows. It has been established that among younger teenagers 10-12 years old, such features as courage, practicality, optimism, emotional stability, extraversion, as well as increased nervous tension, moderate degree of self-confidence, normal and somewhat elevated general anxiety are expressed. Positive relationship has been established between creative abilities and personality characteristics, which reflect emotional-volitional qualities and productivity, as well as the negative impact of such characteristics as conscientiousness, prudence, self-doubt, introversion. That is, it has been proved that in younger teenagers the obstacles of self-expression and the use of non-standard solutions are such performing psychological barriers as fear, anxiety, self-doubt and conscientiousness.

Key words: creative abilities, creativity, creative activity, personality traits, psychological barriers, development, younger teenagers.

аспірант, Лю Янь. Психологічні бар'єри в розвитку творчих здібностей молодших підлітків / Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Україна, Одеса.

Метою статті було вивчення зв'язку рівня розвитку творчих здібностей в молодшому підлітковому віці з психологічними бар'єрами, які проявляються в цьому процесі. В статті представлено теоретичний аналіз сучасних підходів в психології до вивчення творчої діяльності, психологічних бар'єрів та особливостей їх прояву в розвитку творчих здібностей. Розглядаються результати емпіричного дослідження, яке спрямовано на вивчення рівня розвитку творчих здібностей молодших підлітків та пов'язаних з ними індивідуально-особистісних характеристик і психологічних бар'єрів. Виявлено, що у молодших

підлітків переважає нижче середнього та низький рівні розвитку творчих здібностей, проте протягом означеного віку відбувається його зростання. Встановлено, що у молодших підлітків 10-12 років вираженими є такі риси як сміливість, практичність, оптимізм, емоційна стійкість, екстраверсія, а також підвищена нервова напруженість, середній ступінь впевненості у своїх силах, нормальний та дещо завищений рівень загальної тривожності. Встановлено позитивний взаємозв'язок між творчими здібностями та характеристиками особистості, які відображають емоційно-вольові якості та продуктивність, а також негативний вплив таких характеристик як сумлінність, розсудливість, невпевненість у собі, інтроверсія. Тобто, доведено, що у молодших підлітків перешкодами самовираження та використання нестандартних рішень виступають такі психологічні бар'єри як страх, тривожність, невпевненість у собі та сумлінність.

Ключові слова: творчі здібності, творчість, творча діяльність, креативність, риси особистості, психологічні бар'єри, розвиток, молодші підлітки.

Вступ. Актуальність дослідження пов'язана з особливим інтересом сучасної психологічної науки до феномену креативності. Адже суспільство на даному етапі розвитку потребує креативно-розвинених особистостей, які здатні швидко та нестандартно вирішувати поставлені перед ними задачі. Проте, прояву творчих здібностей особистості можуть заважати об'єктивні та суб'єктивні перешкоди. До останніх відносяться психологічні бар'єри. Не зважаючи на значну кількість робіт щодо вивчення розвитку творчих здібностей та креативності, практично відсутні роботи дослідження

впливу психологічних бар'єрів на розвиток творчих здібностей, особливо в молодшому підлітковому віці.

Проблемі вивчення творчих здібностей та творчості в науці присвячена значна кількість наукових робіт як вітчизняних вчених (Богоявленська Д. Б., Дружинін В. М., Єрмолаєва-Томіна Л. Б., Лейтес Н. С., Моляко В. О., Теплов Б. М. та ін.), так і зарубіжних (Адлер А., Баррон Ф., Гілфорд Дж., Маслоу А., Торренс П. та ін.). Під творчими здібностями автори розуміють здатність до пізнавальної самодіяльності (Богоявленська Д. Б.), загальну творчу здібність, яка здатна до перетворення знань (Дружинін В. М.) [1]. Процес розвитку творчих здібностей особистості обумовлений такими факторами, як індивідуальні особливості особистості, соціально-культурне середовище та характер індивідуальної діяльності. Означені фактори мають структурні компоненти, які позитивно або негативно впливають на розвиток творчих здібностей людини. Серед них найменш вивченим є вплив на розвиток творчості психологічних бар'єрів, які виникають у людини при реалізації своїх можливостей.

Як зазначають науковці, психологічний бар'єр це «психічний стан, переживання, яке з'являється перед виконанням діяльності або під час її протікання» [2, с.110]. Тобто, психологічні бар'єри це психічні стани, які перешкоджають виконанню бажаної діяльності або дії. Серед видів бар'єрів вчені виокремлюють наступні – мотиваційні, когнітивні, емоційні та вольові [2, с.110]. Вивчаючи психологічні бар'єри в інтелектуальній творчості Бурганова І. Ф. визначає їх як «психологічну перешкоду виявлення рішення творчого завдання, тобто вся та сукупність звичних уявлень, образів, способів інтелектуальних дій (ментальних стереотипів), яка заважає побачити інший – більш раціональний, не стереотипний – варіант розгляду завдання» [3, с.7]. Також, слід зазначити, що бар'єрами креативності

(за Яничевою Т. Г., Новіковою В. А.) є фільтри, що визначають можливість прояву креативності, будь-то нестандартне рішення завдання, наукове відкриття, продукт художньої творчості або оригінальний спосіб комунікації [4, с.16]. Розглядаючи бар'єри в творчості, психологи виділяють наступні: пізнавально-психологічні (Кедров Б. М.); ціннісно-орієнтаційні бар'єри, бар'єр невизначеності та дефіциту уваги (Шакуров Р. Х.); семантичні та функціонально-мисленнєві бар'єри (Антонов А. В.); інтелектуальні та емоційні перешкоди (Холл А.), особистісні та організаційні перешкоди творчості (Хілл П.) [3; 5; 6; 7].

Одним з найсприятливіших вікових періодів розвитку творчих здібностей та креативності є підлітковий вік. Це обумовлено такими рисами особистості в означеному віці: ризикованість, невдоволення собою, бажання виділитися, цікавість, самодостатність, почуття краси, незалежність, активність, ініціативність, мотивація досягнення, самостійність, працьовитість.

Саме в цьому віці креативність може проявлятися під час спілкування, різних видах та продуктах діяльності, мисленні та почуттях. Підлітки, які ухиляються від творчої діяльності, роблять це через відсутність інтересу, ліні, невпевненості в собі та ін. Часто в основі цього лежить страх, хоча б перед тим, щоб вийти зі своєї «зони комфорту». Молодші підлітків, які ухиляються від розвитку своїх творчих здібностей, за умови, що вони визнають корисність творчих занять, мають, на нашу думку, психологічні бар'єри.

Формулювання мети статті та завдань. Метою роботи є дослідження зв'язку рівня розвитку творчих здібностей в молодшому підлітковому віці з психологічними бар'єрами, які проявляються в цьому процесі.

Виклад основного матеріалу статті. Для реалізації поставленої мети були використані наступні емпіричні методи – спостереження, аналіз продуктів діяльності, бесіда та конкретні методики: опитувальник креативності особистості Девіса Г., методика самооцінки творчих здібностей Тунік О., методика багатофакторного дослідження особистості Кеттелла Р. (дитячий варіант) в адаптації Олександровської Е. М., шкала особистісної тривожності Прихожан О. М., самооцінка впевненості у собі, авторська анкета вивчення бар'єрів креативності молодших підлітків (Массанов А. В., Лю Янь). В дослідженні приймали участь 150 молодших підлітків 10-12 років, які відпочивали в ДП УДЦ «Молода гвардія».

В ході дослідження було встановлено, що у молодших підлітків 10-12 років переважає низький та нижче середнього рівень креативності (здатності до творчості): 10 річні – 66% досліджуваних мають низький та нижче середнього рівень креативності, у 34% досліджуваних середній рівень розвитку креативності; 11 річні – у 64% досліджуваних спостерігається низький та нижче середнього рівень креативності, у 36% досліджуваних середній рівень розвитку креативності; 12 річні – 60% досліджуваних мають низький та нижче середнього рівень, 40% досліджуваних мають середній рівень. Відсутні серед досліджуваних підлітки з високим рівнем креативності. Це можна пояснити тим, що досліджуваним в реалізації власних можливостей заважають такі особливості характеру як вразливість, невирішеність особистісних проблем, залежність та інше. Проте, спостерігається зростання рівня креативності на протязі досліджуваного віку, що підтверджено наявністю статистично значущих відмінностей (на рівні $p < 0,05$).

Досліджено самооцінку творчих здібностей у молодших підлітків за методикою Тунік О. та виявлено, що рівень особистісних

креативних здібностей у молодших підлітків 10-12 років є середнім. Проте, серед досліджуваних є підлітки з низьким рівнем розвитку означених здібностей (10 років – 36%, 11 років – 32%, 12 років – 12%). Також виявлені тенденції до зростання рівня особистісних креативних здібностей у молодших підлітків 10-12 років (на рівні $p < 0,05$).

Вивчено особистісні риси досліджуваних 10-12 років за допомогою методики Кеттелла Р. та виявлено, що у молодших підлітків 10 років найбільш вираженими є такі риси як сміливість, практичність, оптимізм, у 11 річних досліджуваних найбільш вираженими є сумлінність, практичність та оптимізм, емоційна стійкість, екстраверсія, а у 12-річних підлітків – екстраверсія, сміливість, практичність, підвищена нервова напруженість. Також встановлено, що у молодших підлітків 10-12 років переважає середній ступінь впевненості у своїх силах (10 років – $X_{cp}=12,84$; 11 років – $X_{cp}=12,24$; 12 років – $X_{cp}=12,2$).

Встановлено, що у молодших підлітків 10-12 років переважає нормальний та дещо завищений рівень загальної тривожності (10 років – $X_{cp}=4,8$; 11 років – $X_{cp}=5,67$; 12 років – $X_{cp}=3,64$). Детальний аналіз дозволив встановити, що у молодших підлітків 10-12 років найбільш вираженою є самооціночна тривожність, але у досліджуваних 10-11 років на другому місці за результатами знаходиться міжособистісна тривожність, на третьому місці – шкільна тривожність, проте у досліджуваних 12 років на другому місці за результатами стоїть шкільна тривожність, на третьому – міжособистісна. Це можна пояснити особливостями розвитку в підлітковому віці, а саме розвитком пізнавальної сфери та встановлення стосунків з однолітками.

Для вивчення психологічних бар'єрів в розвитку творчих здібностей у молодших підлітків 10-12 років нами було розроблено

анкету, яка складається з 10 питань. Анкета містить перелік можливих психологічних бар'єрів в розвитку творчих здібностей підлітків: різні види страхів, невпевненість у собі, нерішучість, страх зробити помилку, страх відповідальності, стан незацікавленості, страх перед труднощами, небажання ризикувати та ін. результати оцінюються за 10-бальною шкалою. Одержані результати у молодших підлітків 10-12 років свідчать, що у 21% досліджуваних наявні психологічні бар'єри в розвитку творчих здібностей, найбільш вираженими є невпевненість у собі, обмежені можливості, не цікавість, страх зробити помилку, небажання ризикувати, тобто розвитку творчих здібностей у досліджуваних можуть заважати особистісні фактори.

Для вивчення зв'язку між рівнем розвитку творчих здібностей та індивідуально-психологічних особливостей молодших підлітків було використано коефіцієнт кореляції. Встановлено прямий зв'язок між рівнем креативності (здатності до творчості) та наступними властивостями досліджуваних: емоційна стійкість ($r = 0,30$, $r = 0,29$, $r = 0,32$, при $p < 0,05$); самоконтроль ($r = 0,38$, $r = 0,36$, $r = 0,39$, при $p < 0,01$); між рівнем особистісних креативних здібностей та нервовою врівноваженістю ($r = 0,36$, $r = 0,37$, $r = 0,36$, при $p < 0,01$), оптимізмом ($r = 0,28$, $r = 0,31$, $r = 0,30$, при $p < 0,05$), практичністю ($r = 0,35$, $r = 0,39$, $r = 0,38$, при $p < 0,01$). Також виявлено додатній зв'язок в роботах досліджуваних між показниками творчих здібностей та міжособистісною тривожністю ($r = 0,27$, $r = 0,29$, $r = 0,39$, при $p < 0,05$), самооцінкою впевненості у собі ($r = 0,40$, $r = 0,45$, $r = 0,38$, при $p < 0,01$). Тобто, означені характеристики особистості, які відображають емоційно-вольові якості та продуктивність, мають позитивний вплив на розвиток творчих здібностей у молодших підлітків 10-12 років.

В роботах молодших підлітків виявлено зворотній зв'язок між рівнем розвитку творчих здібностей та такими властивостями

особистості як сумлінність ($r = -0,28$, $r = -0,32$, $r = -0,30$, при $p < 0,05$), розсудливість ($r = -0,30$, $r = -0,35$, $r = -0,43$, при $p < 0,01$), невпевненість у собі ($r = -0,27$, $r = -0,30$, $r = -0,31$, при $p < 0,05$), інтроверсія ($r = -0,32$, $r = 0,38$, $r = -0,40$, при $p < 0,01$), це вказує на те, що означені особистісні характеристики виступають перешкодами для розвитку творчих здібностей.

Результати кореляційного аналізу дозволили встановити зворотній зв'язок між рівнем творчих здібностей та вираженістю психологічних бар'єрів ($r = -0,29$, $r = -0,28$, $r = -0,27$, при $p < 0,05$), що свідчить про зв'язок низького рівня розвитку творчих здібностей з високою вираженістю психологічних бар'єрів у молодших підлітків.

Одержані результати дозволяють зробити висновки про те, що у молодших підлітків перешкодами самовираження та використання нестандартних рішень виступають такі психологічні бар'єри як страх, тривожність, невпевненість у собі та сумлінність.

Перспективою подальших досліджень ми вбачаємо у вивчені та порівнянні психологічних бар'єрів молодших підлітків України та Китаю.

Література:

1. Дружинин В.Н. (2007). *Психология общих способностей*. Москва, Питер, 358.
2. Массанов А.В. (2007). *Связь творческого потенциала и психологических барьеров личности*. Наука і освіта, 4–5, 108–112.
3. Бурганова И.Ф. (1999). *Психологические барьеры в интеллектуальном творчестве*: автореф. дис. спец. 19.00.01. – общая психология, история психологии. Казань, 19.
4. Яничева Т.Г., Новикова В.А. (2015) *Креативность: социально-психологический аспект*. Петербургский психологический журнал, 13.

5. Антонов А.В. (1978). *Психология изобретательского творчества*. Киев, Вища школа, 175.
6. Кедров Б.М. (1987). *О творчестве в науке и технике*. Москва, Мол. гвардия, 192.
7. Шакуров, Р.Х. (1998). *Психология: контуры новой научной теории*. Novitas, вып. 4, Психология, Казань, 4-12.

References:

1. Druzhinin V.N. (2007). *Psihologija obshhih sposobnostej* [Psychology of general abilities]. Moskva, Piter, 358. [in Russian].
2. Massanov A. V. (2007). *Svjaz' tvorcheskogo potencijala i psihologicheskix bar'jerov lichnosti* [Communication of creative potential and psychological barriers of a person.]. Nauka i osvita, 4–5, 108–112. [in Ukrainian].
3. Burganova I. F. (1999). *Psihologicheskie bar'ery v intellektual'nom tvorchestve* [Psychological barriers in intellectual creativity]: avtoref. dis. spec. 19.00.01. – obshhaja psihologija, istorija psihologii. Kazan', 19. [in Russian].
4. Janicheva T. G., Novikova V.A. (2015) *Kreativnost': social'no-psihologicheskij aspekt* [Creativity: a socio-psychological aspect]. Peterburgskij psihologicheskij zhurnal, 13. [in Russian].
5. Antonov A. V. (1978). *Psihologija izobretatel'skogo tvorchestva* [Psychology of inventive creativity]. Kiev, Vishha shkola, 175. [in Ukrainian].
6. Kedrov B. M. (1987). *O tvorchestve v nauke i tehnike* [About creativity in science and technology]. Moskva, Mol. gvardija, 192. [in Russian].
7. Shakurov, R. H. (1998). *Psihologija: kontury novoj nauchnoj teorii* [Psychology: the contours of a new scientific theory.]. Novitas, vyp. 4, Psihologija, Kazan', 4-12. [in Russian].

IV. PHILOLOGICAL SCIENCES

DOI 10.26886/2520-7474.1(33)2019.7

UDC 811.16-112

A PROTO-SLAVIC SOCIAL TERM *kъrdъ/*kъrtъ ‘CLAN, FAMILY’: GENESIS AND AREAL

A. I. Iliadi, Doctor of Philological Sciences

Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University,
Ukraine, Kropyvnyckiy

*The paper deals with the etymological interpretation of Slavonic dialectal lexical group, denoting clan, family, and some its derivatives. The author tries to determine the origin of terminological semantics of these lexemes and characterize their relations to other related non-Slavic forms. Preliminary results of the analysis of mentioned social terms are the reasons to substantiate their genesis within the etymological cluster with Indo-European *(s)ker- ‘cut’ and figure out the closest terminological and etymological concordance in the Celtic archaic vocabulary. The formation of a common terminological semantics of genetically identical Slavonic and Celtic words took place in the epoch of cultural contacts of these ethnoses on the territory of Czechia, Moravia and Pannonia. Ultimately the author makes the precise conclusion about reflexes of the mentioned etymon, which indicate the semantic shift towards ‘to cut’ > ‘to separate’ > ‘to grow, thrive’, ‘to take root’. Meanings ‘to be born’, ‘live’ in Slavonic words evolved from ‘to grow, thrive’ as a particular case of semantic history within system of derivatives from the stem *(s)ker-. Consequently social terms *kъrdъ/*kъrtъ ‘clan, family’ were derived from these verbs.*

Key words: etymology, Proto-Slavonic, word formation, semantics, term.

доктор филологических наук, Илиади А. И. Праславянский общественный термин *kъrdъ/*kъrtъ 'род, семья': генезис и ареал / Центральноукраинский государственный педагогический университет имени Владимира Винниченко, Украина, Кропивницкий.

В статье предлагается этимологическая интерпретация группы славянских диалектных названий рода, семьи и некоторых их производных, делается попытка определить истоки их терминологической семантики, установить ее связи в кругу родственных неславянских форм. Предварительные результаты анализа указанных терминов общественного строя дают основания сориентировать их генезис на славянское этимологическое гнездо с и.-е. основой *(s)ker- 'резать' и выделить ближайшее терминологическое и этимологическое соответствие в кельтской архаичной лексике. Формирование общей терминологической семантики у генетически тождественных славянских и кельтских лексем имело место в эпоху культурных контактов этих этносов на территории Чехии, Моравии и Паннонии. В итоге автор делает чёткий вывод относительно рефлексов упомянутого этимона, которые указывают на семантический сдвиг в направлении 'резать' > 'отделять' > 'расти, разрастаться' > 'пускать корни'. Значения 'рождаться', 'жить' в славянских словах эволюционировали из 'расти, разрастаться' как частный случай семантической истории внутри системы производных от основы *(s)ker-. Следовательно общественные термины *kъrdъ/*kъrtъ 'род, семья' были образованы от этих глаголов.

Ключевые слова: этимология, праславянский, словообразование, семантика, термин.

I

1. Предварительные замечания. Древнейший слой социальной терминологии славянских языков достаточно хорошо изучен палеославистикой, благодаря чему в реконструированной сумме относимых к нему праславянских лексем выделены следы реликтовой системы лексико-семантических отношений, возникших в праславянском или же унаследованных им из индоевропейского, о чем свидетельствуют прочно установленные индоевропейские связи этих слов. Но сколь бы полными ни были описания тематических групп праславянской лексики, всегда остается ряд единиц, который в силу разных объективных причин оказывается за пределами внимания исследователей, а потому не заполняет соответствующую лакуну в восстановленной для праязыка лексической парадигме. Рассмотрим ситуацию с несколькими терминами общественного строя, которые вопреки их явной семантической архаике и терминологическим связям с лексикой иных индоевропейских языков до сих пор почему-то не вписаны в ряд названий семьи, рода, фратрии, которые традиционно относятся к праславянским. Имеются в виду дериваты псл. **kъrd-/kъrt-*, семантическая древность которых ускользнула от взгляда специалистов, хотя она со всей очевидностью подводит к реконструкции диалектного названия рода, семьи **kъrdъ/kъrtъ* и его однокоренных синонимов. Забегая немного вперед, отметим, что социальная семантика рассмотренных далее примеров просто «затерялась» во множестве других значений, отмеченных у единиц гнезда с основами **kъrd-/kъrt-*, **čerd-*. Причем, «во множестве» можно понимать и буквально, т. к. «доминантной» семемой у этого гнезда производных является именно 'множество' в отношении домашней и дикой живности (скота, птицы). Ср.: болг. *черда́* 'стадо (крупного рогатого скота)', блр. *чарада́* 'стадо',

‘вереница’, ‘орава’ < *čerda [16 (4, с. 60–63)]; серб., хорв. *kŕd*, *kŕd* ‘стадо’, диал. *крѢ* ‘сто голов скота’ < *kъrdъ; словн. *krđel* ‘стадо’, чеш. диал. *krdel* ‘толпа, куча’ < *kъrdelъ; словин. *karno* ‘стая (птиц, животных); множество, масса’, *харно* ‘стадо (особенно овец и коров)’ < *kъrdьno [16 (13, с. 213)] и пр., см. еще: [7, с. 172–174].

Интересно, что рефлексy эти архетипов неоднократно были объектом этимологического анализа, но их терминологическое значение, последовательно представленное у целого ряда дериватов, либо игнорировалось, либо восстанавливалось ad hoc без попыток выяснить его истоки, установить хронологию и соотнести с другими значениями у родственных форм. Это одна из двух основных причин, по которым целая лексическая микросистема не получила должного научного освещения. Другая причина связана с тем, что все слова с характерной терминологической семантикой рассматриваются порознь, и единственное, что их объединяет в работах наших предшественников, это наличие общей основы *kъrd-/*kъrt- ‘резать’. Так, напр., в интересной, хотя и во многом противоречивой, монографии Р. М. Козловой «Структура праславянского слова (Праславянское слово в генетическом гнезде)» эти лексемы разбросаны по всему тексту, потому отсутствуют условия для выяснения их диахронических связей, что потребовало бы совокупного анализа всех форм, для которых предполагается общее происхождение. В итоге её догадка о *kъrdъ как ‘род’ (впрочем, специально не акцентированная) не получает здесь дальнейшего развития, оставаясь просто ничем не подтвержденным значением отдельно взятого архетипа. Все, что мы имеем, это значение ‘род’ в цепочке ‘стадо’, ‘круг’, ‘кружок’, ‘общество’ [7, с. 165], взаимовыводимость которых отнюдь не очевидна, если только не

подходить к семантике как малозначимой категории, в отношении которой допустим произвол и умозрительные суждения.

2. Основания для реконструкции. Итак, среди единиц праславянского этимологического гнезда с базовыми **kъrd-/kъrt-*, **čerd-* выделяется группа лексем, чья семантика 'род', 'происхождение', 'место рождения' четко контрастирует со значениями 'множество', 'куча', 'стадо', 'стая', 'толпа' (примеры см. выше). К ней относятся производные от основ, вариантных по звонкости/глухости дентального расширения корня.

1. **kъrd-*:

**kъrdъ* 'род', косвенно восстанавливаемое по производному от него обозначению рода, происхождения и этнографическому названию членов рода (см. след.);

**kъrděne*: укр. диал. подол. *кордяни* 'члены одной семьи' (только в нескольких текстах похоронных причитаний) [5, с. 37], т. е. члены **корда*. В структурном отношении ср. рус. диал. перм., арх. *семьяне* 'члены семьи' [12 (37, с. 159)];

**kъrdьnina*: болг. диал. *крѣднина* 'род', 'происхождение'. Авторы БЕР дают его как производное от незасвидетельствованного **kърд/*крѣд* 'стадо' (~ серб., хорв. *крѣд, крѣдо* 'стадо' и пр. < псл. **krd-* — ступень чередования к **čerda* [2, с. 40–41]), не объясняя отличия в значении. Производное с суфф. *-in-* от adj. **kъrdьnъ(jь)*;

**kъrdьnъ*, реконструкция которого логична не только с учетом упомянутых выше словин. *karno, хarno*, но также в связи с топонимическим материалом. В частности, интересно предложенное Р. М. Козловой объяснение др.-рус. ойконима *Корьдно* — город вятичей в тексте «Поучения Владимира Мономаха» (ср. «*А въ Вятичи ходихомъ по двѣ зимѣ на Ходоту и на сына его, и ко Корьдну ходихъ 1-ю зиму*» [10, с. 129]) как изначального *Корьдно*,

этимологически связанного с болг. диал. *кръднина* 'род, происхождение' [7, с. 161]. Формально убедительная (оба слова сводятся к псл. **kъrdьnъ(jь)*), эта версия все-таки оставляет без ответа вопрос об их смысловой связи, т.к. среди аргументов отсутствует необходимый в работе с ономастической лексикой комментарий относительно мотивов номинации, способный прояснить характер соотношения топонима и апеллатива **kъrdьnъ(jь)*. Семантический контекст рассматриваемой лексической группы подсказывает, что в **Кордьно* можно видеть свернутую синтагму **kъrdьno mѣsto* = место рода/племени (вятичей);

**sq-kъrdičъ*: укр. диал. черниг. *сукóрдич* 'сородич' (только в текстах похоронных причитаний) [5, с. 37] – буквальный словообразовательный аналог для рус. *со-род-ич*, тождественный также и в семантике корня.

2. **kъrt-*:

**kъrtъ/*kърто* (?) – название рода, сохраненное в составе производной формы с формантом *-ило*, ср. болг. диал. *къртило* 'род, место рождения' и 'логово, пристанище' [2, с. 218], где второе значение – явный результат сближения с образованиями типа *къртога* 'яма, углубление в земле, где живет зверь' или *крътога* 'берлога, логово' (см. след.). К примерам развития семантики 'род' → 'место рождения' ср. рус. диал. перм. *род* 'место рождения, родина' [12 (35, с. 130)];

**kъrtogъ*: серб., хорв. *крѣтог* 'род, племя, порода, происхождение', которое П. Скок считал образованным с суфф. *-ог-* от *крт* 'крот' [20 (2, с. 213)], а Р. М. Козлова относит к продолжениям псл. **kъrt-огъ*, **kъrt-oga* наряду с болг. *крътога* 'берлога, логово', диал. *картог* 'пристанище, логовище', *къртога* 'яма, углубление в земле, где живет зверь', толкуемым в БЕР на основе *кърт* 'крот' или *кърт* 'нечто

выломанное, выкорчеванное' [2, с. 218, 219; 7, с. 142]. Однако семантика серб., хорв. *крѣтог* выразительно отличается от семантического комплекса остальных примеров и едва ли может быть сведена к нему без явных натяжек, поэтому *крѣтог* нуждается в отдельном рассмотрении.

Приведенные факты – основа для уверенного заключения о существовании в праславянском словаре еще нескольких терминов общественного строя, употребляемых по сей день в составе производных форм. Судя по географии их продолжений в древних и современных славянских языках (болгарский, сербско-хорватский, древнерусский, украинский), в праславянскую эпоху они также функционировали в весьма ограниченном ареале. Все они образуют лексические микросистемы с синонимичными терминами более широкого распространения (*род*, *семья*), ср.:

‘род’:	<i>*kъrdъ/*kъrtъ</i>	&	<i>*rodъ</i>
‘род’:	<i>*kъrtogъ</i>	&	<i>*rodъ</i>
‘род’:	<i>*kъrdьnina</i>	&	<i>*rodina</i>
‘относящийся			
к роду’:	<i>*kъrdьnъ</i>	&	<i>*rodьnъ</i>
‘сородич’:	<i>*sъkъrdičь</i>	&	<i>*(съ)rodičь</i> ¹
‘члены рода’:	<i>*kъrděne</i>	&	<i>*sěmьjane</i>

Вопрос о соотношении двух кластеров семем (1) ‘род’, ‘племя’, ‘порода’, ‘происхождение’ и (2) ‘стадо’, ‘множество’, ‘масса’ может быть положительно решен, если будут установлены нюансы словообразования в рассматриваемом этимологическом гнезде. Без этого любая попытка чисто семантически объяснить ‘род’, ‘племя’ как развитие ‘множество’, ‘масса’, ‘стадо’ (или же в обратном порядке)

будет поверхностной хотя бы потому, что ‘стадо’, ‘масса’ не содержат указание на родство, актуализируя лишь понятие множества. Если всерьез рассматривать вероятность независимого развития ‘род’ и ‘стадо’ в праславянском имени, то встает проблема поиска производящего слова, семантика которого прояснила бы иерархию указанных значений. Потому контрольно значимой деталью для этимологической характеристики **kъrdъ/*kъrtъ* является возможность установить их отглагольный характер: они образованы от **kъrditi/*kъrtiti* (?) ‘родить’, ‘жить’ (см. далее), вместе с которыми продолжают еще дославянские словообразовательные отношения **kъrdh- > *kъrdhos*. Не исключено, что **kъrd-* представляет собой пережиток формы и.-е. меди на **-dh-* (ср. лит. *verda*, *merdi*, *mérdeti* ‘лежать при смерти’, лтш. *merdēt* ‘морить голодной смертью’²), образованной от глагольного корня в ступени редукции, вариантного к и.-е. **(s)ker-* ‘резать’, чьи рефлексy показывают семантический сдвиг в направлении ‘отделять(ся)’ → ‘расти’, ‘разрастаться’, ср. лит. *kerėti* ‘разрастаться’, ‘пускать корни’, *kérti* ‘отставать’, ‘отделяться’ (приведены по: [14, с. 231]). Отсюда частные значения ‘жить’ и ‘родить(ся)’ в славянском. В итоге мы имеем старую пару (вариант **kъrtiti*, видимо, вторичен) **kъrdh- > *kъrdhos*, коррелирующую с **ker-dh-*, **k’er-dh- ~ *(s)ker-* ‘(об)резать’, которые традиционно приводятся для объяснения псл. **čerda* ‘чередa’, ‘стадо’ и родственной германской, балтийской, арийской и греческой лексики [19 (1, с. 579); 14, с. 319–323; 9, с. 226]³.

Если приведенные ниже глаголы действительно имеют общий с **kъrdъ/*kъrtъ* этимон, это значит, что славянский в отличие от остальных языков мог сохранить производящую базу. Этот существенный факт истории гнезда дериватов с этимонами **kъrd-/*kъrt-* до сих пор, кажется, не учитывался, а скорее всего его просто

не заметили. Во-первых, потому, что формальная связь в паре «глагол → имя» рано была разорвана из-за потери производящего глагола в болгарском и сербско-хорватском. Во-вторых, из-за искажений в структуре глагола, который в восточнославянском сохранился только в рамках различных арг (условных языков), где слова часто деформируются с целью сделать их непонятными для тех, кто не принадлежит к социальной прослойке, внутри которой арг используется как средство идентификации «свой/чужой». Для придания глаголам необычного вида в арг используются псевдосуффиксы -ем-, -им-, -ом-⁴, отсутствующие как в литературном языке, так и в диалектах, что затрудняет объяснение морфологии слов и в итоге либо пускает исследователя по ложному пути (см. ниже), либо вовсе делает невозможным привлечение их как объектов этимологического исследования.

Обратимся к материалу. Восстановление псл. **kъrditi/*kъrtiti* (?) ‘родить’, ‘жить’ представляется допустимым с учетом таких вероятных их продолжений, как:

блр. диал. *курдзѣміць* ‘родить’, укр. диал. *окырдемився* ‘родился’, которые ранее неубедительно толковались как десубстантивы от псл. **kъrd-ьма*, **kъrd-ьма*, генетически ориентированных на и.-е. **(s)ker-* ‘резать’, ‘крутить’ [7, с. 169], для чего нет семантических оснований;

укр. диал. *кирдимити* ‘жить’, *кирдимня* ‘жизнь’, которые были сориентированы на деривационно не вполне ясный прототип **kъrdymъ* (~ и.-е. **(s)ker-* ‘резать’, ‘крутить’), а до этого едва ли с большим успехом объяснялись в связи с гр. кардіа ‘сердце’ (см.: [7, с. 170]: с критикой второй версии);

укр. *кирдѣмити* ‘жить’, *кирдѣмнѣи* ‘жизнь’, *кирдѣмний* ‘кровный (каждый без разницы)’, *курдѣмиль* ‘дядя’ (в исследовании

О. Т. Горбача этот ряд слов приводится в разделе об арготизмах неизвестного происхождения) [3, с. 513].

Как видим, если убрать позднее «словообразовательное» наращение (фактически – вставной слог), глаголы приобретают свой обычный вид: блр. **курдзіць*, укр. **кирдити* со знач. ‘жить’ и ‘родить(ся)’ < **кърдити*. Кстати, два деривата сохраняют значения ‘родственник’, ‘сородич’ и ‘родовой’, которые однозначно семантически связывают эти глаголы с перечисленной выше лексикой *род*, *родственник*, *сородич*. Речь идет о *курды́милъ* ‘дядя’ < **курдиль* и *кирдѹмний* ‘кровный (каждый без разницы)’ = ‘родовой, касающийся всех лиц одной крови’ < **кирдний*, ср. выше **кърдынь*, **кърдынина* (> болг. диал. *кърднина* ‘род’, ‘происхождение’). Касательно звуковой стороны генетического отождествления этой группы слов с приведенной выше ср. развитие псл. **ъ* как *у*, *ы*, *и* в восточнославянских словах со структурой тѣрт: **кърбатъ(ь)* > рус. диал. *курба́тый* ‘малорослый и толстый’, **кърнатъ(ь)* > укр. диал. *кирна́ты* ‘курносый’ [16 (13, с. 206–207, 230)]. Т. е. доказательство родства группы социальных терминов и восточнославянских глаголов подводит к восстановлению реликтовой словообразовательной пары и вписывает ранее неясные блр. *курдзёміць*, укр. *кирдимити* (и соотносительные с ними формы) в рамки определенного этимологического гнезда.

3. Вопрос о реконструкции терминологической семантики. В итоге квалификация псл. **кърды*/**къръ* как дериватов от глаголов **кърдити*/**къртити* (?) ‘родить’, ‘жить’ показывает независимое развитие двух комплексов семем у производного имени: 1) ‘родить’ → ‘род’, ‘племя’ → ‘порода’, ‘происхождение’, ‘место рождения’ и ‘сородичи’, ‘члены одной семьи’; 2) ‘все живущее, сущее’ = ‘масса’, ‘множество’ → ‘стадо’, ‘стая’. Близкую аналогию подобной дихотомии показывают

рефлексы и.-е. **bheu-* ‘расти’, ‘быть’, ср. пшт. *bodá* ‘скот (вьючный)’ [11 (2, с. 135)], а также собирательное пол. *bydło* ‘крупный рогатый скот’ в противоположность лит. *būklà* ‘родина, местожительство’ и гр. *φύτλη* ‘род, порода’ [16 (3, с. 147)]. Древность обоих семантических наборов подтверждается родственными формами других индоевропейских языков, где отмечены, с одной стороны, др.-англ. *heord*, англ. *herd* ‘стадо’, гот. *hairda* ‘то же’, др.-инд. *śárdha-h* ‘сила, мощь’, ‘отряд’ и пр. [9, с. 226], а с другой – вал. *cordd*, -au ‘племя’, ‘клан’, ‘семья’, ‘община’, ‘сообщество’, а также ‘собрание’, ‘группа’, ‘вереница, череда’ и производное *corddlan* ‘деревенская община’, ‘деревня’, а также ‘место погребения’, ‘кладбище’, ‘овчарня’, ‘загон для овец’ [18, с. 868, 869].

Кельтский материал особенно важен для реконструкции значения ‘род’, ‘клан’ у псл. **kъrdъ/*kъrtъ*. Во-первых, он также не имеет следов развития ‘стадо’ → ‘род’ (семемы ‘овчарня’, ‘загон для овец’ у производного *corddlan*, скорее, указывают на принадлежность этих хозяйственных построек *общине*, роду, а вовсе не на связь с незафиксированным **‘стадо’*). Во-вторых, его семантика отражает очень архаичный тип общественного устройства⁵, близкий к социальной организации славян в догосударственный и раннегосударственный периоды их истории. Т.е. по существу славянский термин имеет буквальный структурно-этимологический и семантический эквивалент в виде валлийского социального термина, и этот факт вряд ли имеет случайный характер. Велика вероятность, что общее терминологическое значение – общее явление культурной жизни славян и кельтов, возникшее в эпоху их контактов на территории Чехии, Моравии и Паннонии (см. об этом: [15, с. 45–47]). И возраст, и ареал славяно-кельтского взаимодействия отсылают нас ко времени и территории проживания славян в Среднем Подунавье =

Паннонской равнине – регионе, который, согласно наиболее обоснованной из существующих сегодня теорий, был славянской прародиной. Семантическая инновация захватила только часть праславянских диалектов, попавших в зону контактов: судя по известному материалу, она не вышла за пределы словаря славян, потомки которых пришли в Поднепровье и освоили Балканы. Предки западных славян остались в стороне, не разделив с остальными указанную специализацию значения, поэтому распределение наличных сегодня данных по языкам подводит к выводу о восточнославянско-болгарско-сербско-хорватской изоглоссе на уровне семантики. Словообразовательные характеристики перечисленных выше лексем показывают два их состояния: *архаичное* – для восточнославянского ареала, где сохранились производящий глагол и производное имя (однако связь между ними была утрачена), *инновационное* – для болгарского и сербско-хорватского с потерей здесь глагольного элемента деривационной пары.

II

В заключение скажем несколько слов об одном примере генетической омонимии в группе славянских терминов родства с основами *krd-* : *kard-*. По нашему мнению, терпит неудачу смелая попытка Р. М. Козловой связать с псл. **kъrdъ* ‘род’ формы типа серб., хорв. диал. *kŕdāš* ‘пастух’, *kārdaš* ‘брат; приятель’, болг. устар. *káрдаш* и *кардáш* ‘то же’, др.-пол. *kardasz*, *kierdasz*, *kordasz* ‘кровный брат; побратим’, ‘единоплеменник’, рус. диал. *кардаш* ‘брат’ [7, с. 164], имеющие сходство со славянской лексикой с фонетической структурой типа *ťrt* и до сих пор толкуемые на основе таких тюркских форм, как тур. *қардаш*, диал. *gardaş*, гаг., кар.к., кар.т. *кардаш*, тат.

карташ и др. со значением 'брат', 'братец', 'друг, приятель' и т. п. (приведены по: [17, с. 322–323]; тут же см. литературу о заимствовании тюрк. слова в балканские языки и польский). Законы славянского исторического словообразования не препятствуют производству гипотетического **kъrdašь* 'брат', 'единоплеменник' от **kъrdъ* 'род', т. к. хорошо известны синонимичные дериваты с суффикс. -*aš-*, ср. рус. диал. *братáш* 'двоюродный брат', *родáш* 'родня, родственник' [12 (3, с. 154; 35, с. 131)] < *брат*, *род*. Зато этому противится историческая фонетика славянских языков: упомянутые слова показывают единство реализации псл. *ъ как *a* в группе *тъrt*, странное для разноязычных рефлексов одного прототипа. Псл. *ъ* в этой группофонеме имеет широкий спектр рефлексов по различным славянским диалектам, равный практически всему вокалическому ряду, и особенно хорошо эта его особенность вокализации проявляется в южнославянской диалектной среде⁶. Это давно установлено историей славянских языков, более того, это соответствует предположению самой Р. М. Козловой о *множественности* фонетической реализации *ъ* в словах подобной структуры в рамках каждого из славянских языков, потому подозрительным должно казаться последовательно *одинаковое, безальтернативное* изменение «формулы» *тъrt* как *tart* в сербско-хорватском, болгарском и русском языках. Подобная странность побуждает не отказываться от прежней, вполне убедительной тюркской этимологии *кардаш*, отвергаемой Р. М. Козловой в её упомянутой работе (ср. тут «наоборот, заимств. из слав.»), и не принимать славянскую этимологию, пока не установлены причины одинакового развития псл. *тъrt* > *tart*⁷ в языках трех групп при отсутствии иных результатов с широким спектром вокализации редуцированного или же его утратой, как, напр., в случае с псл.

**kъrnъ(jь)*, рефлексy которого показывают пестроту корневого гласного из псл. ъ, и его потерю: болг. диал. *кърн*, *крън*, *крн*, серб., хорв. диал. *kŕn*, пол. *kierny*, словин. *kârñ*, рус. диал. *кóрный*, *курно́й*, *кырно́* и пр. [16 (13, с. 236)].

Правда, общая картина *tъrt* > *tart* размывается данными польской диалектной лексики, где, помимо *kardasz*, отмечены еще *kierdasz*, *kordasz*. Рефлекс *tart* обычен для польского языка, как обычные и другие результаты развития *tъrt*, и все вместе они могли бы свидетельствовать в пользу исконности названия пастуха в польском и противопоставлять его прочим упомянутым формам. Однако корневой вокализм вариантов *kierdasz*, *kordasz* не может быть аргументом в пользу их славянского происхождения, будучи результатом сближения заимствованного *kardasz* с формально близкой исконной лексикой, такой как пол. диал. *kierdel* 'стадо' [16 (13, с. 213)] и под., в пастушьем языке. Это пример пересечения системы терминов родства и пастушеской лексики (ср. еще карп. бойк. *брато́йко* 'младший среди пастухов' и 'братец'), подобный которому, видимо, представлен и в сербско-хорватской диалектной среде, где тюркское заимствование *kârdaş* было интерпретировано как производное от *kŕdo* 'стадо' (приведено по: [7, с. 164]), результатом чего стала его фонетическая трактовка в виде *kŕdāš*. Напротив, сохранность в рус. *кардаш* 'брат' исконного *a* объясняется отсутствием в русском словаре пастушеского термина **корд*, **корда* 'стадо', отождествление с которым привело бы к возникновению формы **кордаш* и, не исключено, к появлению семантики 'пастух', как в сербско-хорватском.

Примечания

1. Видимо, это поздняя форма. Более же древняя содержит «сильную» разновидность приставки, т. е. **sq-*, которая выступает в

архаичных десубстантивах и девербативах (в составе последних она часто изменяется в «слабую» *sъ- под влиянием производящего глагола, где всегда находим только *sъ-; то же случается и в отыменных образованиях). Ср. указание на потенциальность *sq-rodъ в виде производного др.-рус. сѣродьныи ‘сродный’ наряду со сѣродьныи ‘родственный’, ‘сродный, близкий’ [13, с. 627, 815].

2. Специально см.: [6, с. 99, 174].

3. Для и.-е. *(s)ker- ‘резать’ обычно подразумевается функция обозначения акта основного и начального разделения, расчленения в практике ритуала, откуда в этом лексическом гнезде «классификационные» значения ‘разряд’, ‘род’, ‘вид’, ‘класс’. В. Н. Топоров даже специально оговаривает, что *ker-dh-, *k’er-dh- указывало на множество, составные элементы которого упорядочены [14, с. 320].

4. Ср. примеры: укр. дергóмити ‘молоть’ (~ дергун ‘мельница’), зитóмыты ‘жить’, скакóмити ‘скакать’ [3, с. 299, 300], а также рус. глагольный суффикс -óма- в примерах лягóмать ‘лечь’, нюхóмать ‘нюхать’, гулёмать ‘гулять’. Этот «суффикс» хорошо известен и в белорусских условных языках [1, с. 37].

5. Ср. вывод Ф. Энгельса о представлениях родовой эпохи, которыми жило население Ирландии еще в конце XIX в. [4, с. 20–21]. Некоторые пережитки патриархально-родовой организации задержались вплоть до начала XX в. и у славян, что и обусловило сохранность соответствующей терминологии.

6. Ср., напр., продолжения псл. *kъrma (болг. кърмá ‘корм (для скота)’, диал. кърмъ ‘приплод свиньи’, макед. диал. kërma ‘пища, корм’, серб., хорв. диал. kè:rma ‘корм для скота’), *kъrmina (серб., хорв. karmine ‘поминки’, словн. kármina ‘т. с.’, диал. kormina ‘корм, кормление, обеды на свадьбе’) и др. [16 (13, с. 222, 224)].

7. Единообразная рефлексия как *tart* в южнославянском возможна только для псл. комплекса *ťrt*, но только для отдельных групп говоров, ср. макед. *сърце*, *пърсти* (реканский говор), *търн* (охридско-преспанские говоры), *върх*, *пърсти* (воденско-кукушские и серско-гоцеделчевские (неврокопские) говоры), *ц'ърно*, *п'ърсти* (в говорах узкой Костурской области и в Корешчата), *пърсти*, *сърце*, *зърно* (скопско-черногорско-вратничский говор), *сърп* (дебарский говор) [8, с. 135, 136, 143, 145, 146].

Литература:

1. Бондалетов, В. Д. (1980). *Условные языки русских ремесленников и торговцев. Словопроизводство*. Рязань: Пензенская правда.
2. *Български етимологичен речник, 2012* (ред. В. Ив. Георгиев). София: Проф. Марин Дринов, Т. III.
3. Горбач, О. (2006). *Арго в Україні*. Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України.
4. Десницкая, А. В. (1970). *Наддиалектные формы устной речи и их роль в истории языка*. Ленинград: Наука.
5. Иванко, С. П. (1982) Обрядова лексика в українському фольклорі. *Тезиси докладов областной конференции молодых ученых (15 мая 1982 г., г. Кировоград : КГПИ им. А. С. Пушкина)*, 35–38.
6. Иванов, Вяч. Вс. (1981). *Славянский, балтийский и раннебалканский глагол. Индоевропейские истоки*. Москва: Наука.
7. Козлова, Р. М. (1997). *Структура праславянского слова (Праславянское слово в генетическом гнезде)*. Гомель: ГГУ им. Ф. Скорины.
8. Конески, Б. (2001). *Историска фонологија на македонскиот јазик (= A historical phonology of the Macedonian language)*. Скопје: МАНУ.

9. Левицкий, В. В. (2000). *Этимологический словарь германских языков*. Черновцы: Рута.
10. Летопись Нестора (1903). *Со включением «Поучения Владимира Мономаха» (Текст летописи по Лаврентьевскому списку, с примечаниями. – Поучение Владимира Мономаха. – Три объяснительные статьи. – Словарь)*. С.-Петербург: Типогр. Глазунова.
11. Расторгуева, В. С. (2000–2015). *Этимологический словарь иранских языков*. Москва: Восточная литература, Т. 1–5.
12. *Словарь русских народных говоров, 1965–2016* (под ред. Ф. П. Филина и Ф. П. Сороколетова). Ленинград: Наука, Вып. 1–49.
13. Срезневский, И. И. (1912). *Материалы для Словаря древнерусского языка по письменным памятникам*. С.-Петербург: Типогр. Императорской академии наук.
14. Топоров, В. Н. (1980). *Прусский язык. Словарь*. I–K. Москва: Наука.
15. Трубачев, О. Н. (2003). *Этногенез и культура древнейших славян: Лингвистические исследования*. Москва: Наука.
16. *Этимологический словарь славянских языков: Праславянский лексический фонд, 1974–2018* (под ред. О. Н. Трубачева и А. Ф. Журавлева). Москва: Наука, Вып. 1–41.
17. *Этимологический словарь тюркских языков. Общетюркские и межатюркские лексические основы на буквы «К» (~ «Г») и «Қ» (~ «К»)*. Выпуск первый, 1997. Москва: Языки русской культуры.
18. Evans, D. S. (1893). *Dictionary of the Welsh language [C–Cyw]*. London: Simpkin, Marshall & CO.; Bernard Quaritch.
19. Pokorny, J. (1959–1969). *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*. Bern; München: Francke Verlag, Bd I–II.

20. Skok, P. (1971–1974). *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Zagreb: JAZU, Knj. I–III.

References:

1. Bondaletov, V. D. (1980). *Uslovnye yazyki russkikh remeslennikov i torgovtsev. Slovoпроизводство* [Argot of russian craftsmen and merchants. Word formation]. R'azan': Penzenskaya pravda [in Russian].
2. *Български етимологичен речник, 2012 (red. V. Iv. Georgiev)* [Bulgarian Etymological Dictionary]. Sofia: Prof. Marin Drinov, T. III [in Bulgarian].
3. Gorbach, O. (2006). *Argo v Ukrayini* [Argot in Ukraine]. L'viv: In-t ukrayinoznavstva im. I. Krypjakevicha NAN Ukrayiny [in Ukrainian].
4. Desnitskaya, A. V. (1970). *Naddialektye formy ustnoy rechi i ikh rol' v istorii yazyka* [Super dialect forms of speech and their role in history of language]. Leningrad: Nauka [in Russian].
5. Ivanko, S. P. (1982). Obr'adova lexika v ukrayins'komu fol'klori [Ritual lexics in Ukrainian folklore]. *Tezisy dokladov oblastnoy konferentsii molodykh uchenykh (15 maya 1982 g., g. Kirovograd: KGPI im. A. S. Pushkina)* [Abstracts of reports of a regional conference of young researchers], 35–38 [in Ukrainian].
6. Ivanov, Viach. Vs. (1981). *Slavianskiy, baltiyskiy i rannebalkanskiy glagol. Indoevropeiskie istoki* [Slavic, Baltic and Early Balkanic verb: Indo-European sources]. Moskva: Nauka [in Russian].
7. Kozlova, R. M. (1997). *Structura praslavyanskogo slova. Praslavyanskoe slovo v geneticheskom gnezde* [Structure of Proto-Slavonic word (Proto-Slavonic word in genetic cluster)]. Gomel': BelGUT [in Russian].
8. Koneski, B. (2001). *Istoriska fonologiya na makedonskiot yazyk* [A historical phonology of the Macedonian language]. Skopje: MANU [in Macedonian].

9. Levitskiy, V. V. (2000). *Ètimologicheskiy slovar' germanskikh yazykov* [An Etymological Dictionary of Germanic Languages]. Chernovtsy: Ruta, T. 1 [in Russian].
10. Letopis' Nestora (1903). *So vkl'ucheniem «Poucheniya Vladimira Monomakha» (Text letopisi po Lavrentievskomu spisku, s primechaniyami. – Pouchenie Vladimira Monomakha. – Tri objasnitel'nye statii. – Slovar').* S.-Peterburg: Tipogr. Glazunova [in Old Russian].
11. Rastorgueva, V. S. (2000–2015). *Ètimologicheskiy slovar' iranskikh yazykov* [Etymological Dictionary of the Iranian Languages]. M.: Vostochnaya literatura, T. I–V [in Russian].
12. *Slovar' russkikh narodnykh govorov, 1965–2016 (pod red. F. P. Filina i F. P. Sorokoletova)* [Dictionary of Russian folk dialects]. Leningrad: Nauka, Vyp. 1–49 [in Russian].
13. Sreznevskiy, I. I. (1912). *Materialy dl'a Slovar'a drevnerusskogo yazyka po pis'mennym pamiatnikam* [Materials for the Dictionary of Old Russian language]. S.-Peterburg: Tipogr. Imperatorskoy akademii nauk [in Russian].
14. Toporov, V. N. (1980). *Prusskiy yazyk. Slovar'. I–K* [Prussian language. Dictionary]. Moskva: Nauka [in Russian].
15. Trubachev, O. N. (2003). *Ètnogenez i kul'tura drevneishikh slavian: Lingvisticheskie issledovania* [Ethnogenesis and culture of the oldest Slavonian. Linguistic research]. Moskva: Nauka [in Russian].
16. *Ètimologicheskiy slovar' slav'anskikh yazykov: Praslavianskiy leksicheskiy fond, 1974–2018 (pod red. O. N. Trubacheva i A. F. Zhuravleva)* [An Etymological Dictionary of the Slavonic Languages: Proto-Slavonic lexical stratum]. Moskva: Nauka, Vyp. 1–41 [in Russian].
17. *Ètimologicheskiy slovar' t'urkskikh yazykov. Obshchet'urkskie i mezht'urkskie osnovy na bukvy «K» (~ «G») i «K̡» (~ «K»).* Vypusk pervyi,

1997 [Etymological dictionary of Turkic languages]. Moskva: Yazyki russkoy kul'tury [in Russian].

18. Evans, D. S. (1893). *Dictionary of the Welsh language [C–Cyw]*. London : Simpkin, Marshall & CO.; Bernard Quaritch [in English].

19. Pokorny, J. (1959–1969). *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*. Bern; München: Francke Verlag, Bd I–II [in German].

20. Skok, P. (1971–1974). *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* [Etymological Dictionary of Croatian or Serbian language]. Zagreb : JAZU, Knj. I–III [in Serbo-Croatian].

CONTENTS

I. TECHNICAL SCIENCES

"CSTC T-PPR": USING CONSTRUCTION-HEAT-INSULATING AN AUTOCLAVE FOAM-CONCRETE

5

I. Posternak, PhD of Technical Sciences, Associate Professor

S. Posternak, PhD of Technical Sciences, Associate Professor

II. LAW AND HISTORICAL SCIENCES

THE IMPORTANCE OF HUMAN RIGHTS FOR DEMOCRACY AND THEIR JUDICIARY PROTECTION

16

K. S. Muzychuk, PhD of Law Sciences

DISTRIBUTION OF CHRISTIANITY IN ARMENIA (I - VI)

30

W. Orehowsky, Doctor of Historical Sciences

III. PEDAGOGICAL AND PSYCHOLOGICAL SCIENCES

MODERN EXPERIENCE OF UNIFIED BORDER GUARDS' TRAINING IN ROMANIA, POLAND AND LATVIA

44

A. Balendr, PhD of Pedagogical Sciences

MODERN INFORMATION TECHNOLOGIES AND INNOVATIVE METHODS OF TRAINING IN THE PROCESS OF ARTISTIC SPECIALTIES PROFESSIONALS TRAINING

54

A. Marchenko, PhD of Pedagogical Sciences

**PSYCHOLOGICAL BARRIERS IN THE DEVELOPMENT OF
CREATIVE ABILITIES OF YOUNGER TEENAGERS**

63

Liu Ian

IV. PHILOLOGICAL SCIENCES

**A PROTO-SLAVIC SOCIAL TERM *kъrdъ/*kъrtъ ‘CLAN,
FAMILY’: GENESIS AND AREAL**

73

A. I. Iliadi, Doctor of Philological Sciences